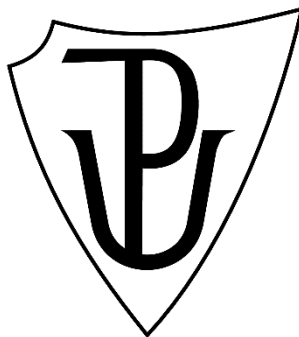

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA BOHEMISTIKY

Dobová recepcie díla Karoliny Světlé

Contemporary reviews of Karolína Světlá's literary work

Bakalářská diplomová práce

Autor: Diana Urbanová

Studijní obor: Česká filologie – Anglická filologie

Vedoucí práce: Mgr. Jana Vraiová, Ph.D.

Olomouc 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí bakalářské práce a všechny použité prameny a zdroje jsem uvedla v seznamu literatury v závěru práce.

V Olomouci dne

.....

Diana Urbanová

Poděkování

Děkuji Mgr. Janě Vraiové, Ph.D., za odborné vedení práce a užitečné rady, stejně jako za ochotu, trpělivost a čas, který mi věnovala.

Obsah

Úvod.....	5
1. Recepce literárního díla	6
1. 1 Čtenář jako zásadní složka recepční estetiky	6
1. 2 Interpretace textu ve vztahu k nedourčenosti.....	6
2. Dobová reflexe tvorby Karoliny Světlé	11
2. 1 Specifika působení Karoliny Světlé v dobovém kontextu.....	11
2. 2 Recenze.....	13
2. 3 Dobové studie díla Karoliny Světlé.....	29
2. 3. 1 Rozdělení díla Karoliny Světlé	31
2. 3. 2 Psychologie a charakteristika postav.....	33
2. 3. 3 Mravní idea a vlastenecko-výchovná tendence	38
2. 4 Jubilea a nekrology.....	41
Závěr	45
Anotace	47
Resumé	48
Seznam literatury	50

Úvod

Karolina Světlá bezesporu patří mezi hlavní figury české literatury druhé poloviny 19. století. Vedle Boženy Němcové je to především významná zastupitelka ženské tvorby tohoto období a často bývá označována za zakladatelku českého vesnického románu. V rámci tohoto pohledu na Karolinu Světlou vyvstává otázka, jak se její role konstituovala po dobu její aktivní literární činnosti.

Cílem této práce je zaměřit se na dobovou recepci díla Karoliny Světlé a prostřednictvím analýzy dobových pramenů zmapovat přijetí jejího díla tehdejší literární kritikou. Se zřetelem na výše zmíněnou otázku pak bude práce rovněž sledovat, jak se za života Karoliny Světlé postupně vyvíjela a měnila její role coby autorky literární scény druhé poloviny 19. století.

K tomuto účelu poslouží především výběr recenzí z dobových periodik manifestujících bezprostřední reakce na literární činnost Karoliny Světlé a první studie věnované dílu a osobě autorky, které byly publikovány ještě za jejího života. Pro doplnění tohoto vzorku reakcí tehdejší literární společnosti budou zmíněny také články uveřejněné u příležitostí jednotlivých spisovatelčinych jubileí a také nekrology, jež dotvářejí ucelený pohled na vnímání osobnosti Karoliny Světlé ze strany jejích současníků.

1. Recepce literárního díla

1. 1 Čtenář jako zásadní složka recepční estetiky

Literární dílo jako předmět zkoumání představuje trojici rovin, které na sebe vzájemně působí – rovina autorská, rovina textová a rovina čtenářská. Vynecháme-li jednu z těchto rovin v přístupu k literárnímu dílu, obsah zkoumání nebude kompletní.

Zaměřme se nyní na čtenáře jako objekt zkoumání. Hans Robert Jauss ve své studii *Dějiny literatury jako výzva literární vědě* upozorňuje na zásadní nedostatky v literárněhistorickém přístupu ke čtenáři coby objektu zkoumání.

„Ortodoxní marxistická estetika se zabývá čtenářem – pokud se jím vůbec zabývá – stejně jako autorem, to jest, ptá se po jeho sociálním postavení, nebo se ho pokouší najít v rozvrstvení zobrazené společnosti. Formalistická škola potřebuje čtenáře pouze jako vnímající subjekt, který má na základě pokynů textu rozpoznat formu nebo odhalit postup.“¹

Jauss dále zdůrazňuje potřebu vnímat čtenáře jako aktivní článek, přispívající k utvoření komplexního obrazu literárního díla. Koneckonců právě čtenář je primární recipient literárního díla a pro něj je literární dílo tvořeno. Autor tedy tvoří dílo primárně pro čtenářské publikum. Text ožívá tehdy, kdy je čten, a i odbornou veřejnost lze tedy v první řadě považovat za čtenáře a až následně za kritiky či literární historiky.

Posun v přístupu čtenářů k interpretaci díla je potom zásadním aspektem výpovědi o proměnách recepce a přístupu čtenářského i odborného publika k těmto dílům.

1. 2 Interpretace textu ve vztahu k nedourčenosti

Otázku účinku literárních textů na recipienty rozvíjí Wolfgang Iser ve své stati o apelové struktuře textů. Zvláštní pozornost klade na takzvanou nedourčenost literárních textů.

¹ ČERVENKA, Miroslav. *Čtenář jako výzva: výbor z prací kostnické školy recepční estetiky*. Brno: Host, 2001, s. 7.

„Místa nedourčenosti literárního textu v žádném případě nejsou, jak by se snad někdo mohl domnívat, nějaké manko, ale tvoří základ východiska jeho účinku. Čtenář si je zpravidla při četbě románu přímo neuvědomuje. To lze říci o většině románů zhruba do přelomu století, přesto však zcela nepostrádají vliv na jejich čtení, neboť v procesu čtení budou ‚schematické aspekty‘ průběžně vyplňovány.“²

Iser dále vnímá místa nedourčenosti jako prostředek k aktivizaci čtenáře. Co není autorem v textu explicitně předloženo, je z hlediska recepce měnné, a to v závislosti na horizontu očekávání jednotlivých recipientů. Kde totiž čtenář v textu nachází prázdná místa, musí si je domyslet. Čím více těchto prázdných míst v textu čtenář nalezne, tím více prostoru dostává pro svoji vlastní interpretaci, a podílí se tak na spolurealizaci onoho díla.

Jinými slovy, části textu, které nejsou autorem explicitně vyjádřeny, se z hlediska recepce stávají proměnným faktorem pro realizaci textu konkrétním čtenářem. Čte-li recipient text opakovaně, s různými časovými rozestupy, pak je více než pravděpodobné, že se jeho interpretace těchto prázdných míst bude s každou další realizací textu lišit, a to podle aktuálního rozpoložení čtenáře, který konkrétní realizaci textu promítá do vlastních zkušeností. Od nich se pak text může lišit, nebo se s nimi naopak shodovat a tento proces následně hraje zásadní roli v pojetí interpretace textu čtenářem. Je však třeba mít na paměti, že předložené ztvárnění textu se vždy pohybuje v rovině fikce a na čtenáře působí právě proto, že se s čtenářovou zkušeností shoduje, nebo jí odporuje.

Pozoruhodným případem je v tomto ohledu román vycházející na pokračování v dobových periodikách. Zejména v 19. století byla tato forma vydávání románů velmi rozšířená, a především pro začínající autory také zcela běžná. Rovněž Karolina Světlá vydala převážnou většinu svých povídek a románů formou příspěvků na pokračování v dobových časopisech. Vyšla tak například díla jako *Vesnický román*, *Poslední paní Hlohovská*, *Černý Petříček* a další.

² ČERVENKA, Miroslav. *Čtenář jako výzva: výbor z prací kostnické školy recepční estetiky*. Brno: Host, 2001, s. 46.

Tato forma románu staví zejména na stupňování napětí a strategickém využití dějových střihů.³ Autor záměrně v díle buduje napětí, vrcholící právě v závěru dané části, aby tak aktivizoval čtenáře, jenž je touto technikou donucen podílet se na spolurealizaci textu mnohem větší měrou, než by tomu bylo u téhož románu ve formě knižní. Jeden a ten samý text je tak pro čtenáře často atraktivnější ve formě na pokračování nežli v té knižní právě z důvodu vyšší míry realizace textu ze strany čtenáře. Iser k tomuto uvádí:

„Už čtenářské publikum 19. století vytvořilo jednu, v naší souvislosti zajímavou zkušenost: román uveřejňovaný na pokračování často považovalo za lepší než identický text v knižní podobě.“⁴

Osvětluje zároveň zvýšenou míru spolurealizace čtenáře použitím stříhové techniky:

„Přerušeni, případně protahování napětí vytváří základní podmínky pro střih. Takový suspenzivní efekt však způsobí, že se pokusíme představit si informaci o dalším průběhu děje, která v tomto okamžiku není k dispozici. [...] Když si klademe tuto otázku a otázky podobné, zvyšujeme tak podíl své účasti na realizaci dění.“⁵

Čtenář tedy obecně vítá možnost větší míry participace na realizaci textu, obvykle si však tohoto faktu není sám vědom, a nesnaží se tedy stejnou techniku aplikovat v případě, kdy mu autorem záměrně poskytnuto takové množství prostoru není. Výjimkou bychom mohli označit poučenou a odbornou veřejnost – studenty literární vědy, literární historiky apod., kteří se naopak na větší spolurealizaci textu podílí cíleně.

Ve druhé polovině devatenáctého století, v době, kdy Karolina Světlá vydávala své nejlepší romány, byly však již zmíněné střihy v ději téměř jedinou možností čtenáře, jak se do realizace textu zapojit vlastním přispěním. V období raného realismu v české literatuře nebyla místa nedourčenosti ještě promyšlenou technikou, jak čtenáře do děje zapojit, a nebylo to ani v úmyslu

³ Srov. ČERVENKA, Miroslav. *Čtenář jako výzva: výbor z prací kostnické školy recepční estetiky*. Brno: Host, 2001, s. 48.

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž, s. 49.

autorů. Díla Karoliny Světlé měla především tendenční a výchovný charakter. Nebylo zde tedy místo pro volnost výkladu, text měl naopak na čtenáře působit jedním určitým a pečlivě zvoleným způsobem, totiž vychovávat a nutit čtenáře nazírat na předestřenou problematiku optikou autorky.

Dalšími významnými místy nedourčenosti literárního díla jsou dle Iserových tvrzení autorovy komentáře umístěné bezprostředně v textu. Takové komentáře sice mohou být pro čtenáře z jednoho hlediska užitečné a mohou mu pomoci se v díle lépe orientovat, ale na straně druhé mohou být stejně tak zavádějící, nespolehlivé, či dokonce odporující dosavadním zjištěním čtenáře. Ten se v textu může potýkat s nezměrným množstvím druhů těchto komentářů. Autor jimi může celou situaci v textu dokreslovat, stejně jako se od ní může distancovat, nebo záměrně odklánět čtenářovu pozornost od explicitně vyjádřeného k utajenému sdělení, které má však pro čtenáře kupříkladu větší důležitost než to v textu vyjádřené. Iser ve své stati tuto problematiku shrnuje takto:

„Náhle má pak čtenář co do činění nejen s románovými postavami, ale i s autorem, který se v roli komentátora vtírá mezi příběh a čtenáře. Teď zaměstnává čtenáře stejnou měrou, jako ho zaměstnává příběh. Komentáře provokují rozmanité reakce. Zarážejí, ponoukají k odporování, a přece často odhalují mnohé nečekané stránky vyprávění, které by si člověk bez těchto odkazů neuvědomil.“⁶

V tomto ohledu dává již Karolina Světlá čtenáři mnohem více podkladů, než tomu bylo u již zmiňovaných míst nedourčenosti. Právě kvůli tendenčnosti svých děl vkládá autorka do textu množství vlastních komentářů, aby tak ve čtenáři probudila požadovanou reakci. K tomu využívá i polopřímé řeči ve vyprávěných monolozích, které v pozdějších románech ústí až v neuvozenost citovaných postav, čímž u čtenáře dochází ke ztrátě orientace v tom, co v dané výpovědi říká vypravěč a kde cituje postavu.⁷

⁶ ČERVENKA, Miroslav. *Čtenář jako výzva: výběr z prací kostnické školy recepční estetiky*. Brno: Host, 2001, s. 51.

⁷ Srov. FOŘT, Bohumil. *Fikční světy české realistické prózy*. Praha: Akropolis, 2014, s. 93.

Dále Iser v této stati zmiňuje i neustálé narůstání textové nedourčenosti v průřezu posledních několika staletí. Zatímco ještě realismus 19. století čtenáři více či méně předkládá zobrazovanou látku jako skutečnou realitu, postupně ho nahrazuje modernismus a avantgarda přelomu století, kde ona literární nedourčenost textu nabývá na intenzitě. Spolu s tím se rozšiřuje prostor pro čtenářovu vlastní iniciativu a autor tak čtenáře v podstatě nutí k hledání vlastní perspektivy a interpretace. Z uvedeného vyplývá, že vlastní interpretace díla se v průběhu několika posledních desetiletí stává stále nutnější také pro orientaci v textu. Čtenáři se dříve předkládaly téměř všechny aspekty a roviny tématu, ale nyní je nucen si je sám vyhledávat a domýšlet. Tato skutečnost však na druhé straně nevyhnutelně spěje k nebezpečí v podobě odmítnutí díla publikem právě proto, že publikum nebude schopné se v díle s narůstající nedourčeností orientovat natolik, aby bylo stále schopno vnímat, popřípadě dedukovat jeho sdělení. Závěr zkoumání základního principu nedourčenosti shrnuje Iser následovně:

„Nejprve smíme říci, že podíl nedourčenosti v literární próze – možná v literatuře vůbec – představuje nejdůležitější přepínací prvek mezi textem a čtenářem. Jako přepínač funguje nedourčenost do té míry, pokud aktivuje čtenářovy představy ke spolurealizování intence vložené do textu. To však znamená, že se stane základnou textové struktury, v níž se se čtenářem už vždy počítá. V tom se literární texty liší od textů, které formulují význam, nebo dokonce nějakou pravdu. Texty takového druhu jsou svou strukturou na možném čtenáři nezávislé, neboť význam či pravda, které formulují, existují i mimo jejich zformulování.“⁸

Problematika nedourčenosti literárního textu proto zůstává i nadále velmi komplikovanou oblastí literárněvědného bádání. Oblastí, která v současné době jistě nabývá určitých obrysů, avšak stále zůstává velkým otazníkem v pojetí recepční estetiky.

⁸ FOŘT, Bohumil. *Fikční světy české realistické prózy*. Praha: Akropolis, 2014, s. 59.

2. Dobová reflexe tvorby Karoliny Světlé

2. 1 Specifika působení Karoliny Světlé v dobovém kontextu

Karolina Světlá literárně debutovala v roce 1858 svojí povídkou *Dvojí probuzení* v almanachu *Máj*. Ten sestavovali Vítězslav Hálek a Jan Neruda. Právě na popud Vítězslava Háleka Světlá přeložila povídku z francouzštiny do češtiny a přispěla jí do připravovaného almanachu, poprvé pod pseudonymem Karolina Světlá.⁹ Nejenže se tímto neodmyslitelně stala členkou literárního hnutí májovců, ale především tak započala celou svoji literární kariéru.

Do literatury se nesmazatelně zapsala především jako tvůrkyně českého vesnického románu, pro jehož prostředí si Světlá zvolila jí blízké a obdivované Podještědí. Odtud totiž pocházel její manžel Petr Mužák a tam se také později uchýlila, aby se zotavila po bolestné ztrátě dcery Boženy. Tvorbou vesnického románu navázala na tvůrkyni vesnické povídky Boženu Němcovou.¹⁰ Byl to poprvé Jan Neruda, kdo charakterizoval Světlou právě jako tvůrkyni českého vesnického románu:

„Jednou jsem napsal, že u nás ‚vesnický román není už možný, poněvadž je tak ten nejzvláštnější ráz české vesnice již setřen, český venkovan prodchnut časově novými náhledy, čehož právě ani litovat netřeba‘ atd. [...] Mýlil jsem se. [...] Jako Jungmannové z chaloupek češtinu vyvedli zas ven do kruhu živých jazyků, vnikla spisovatelka Karolina Světlá do těchže chaloupek a vyvedla z nich českou individualitu dramatickou, spůsobitou, aby uvedena v český román připojila k světové literatuře článek nový, tím zároveň českou literaturu důstojně uvedla v písemnictví to světové.“¹¹

Světlá byla vedle Boženy Němcové, Elišky Krásnohorské a Terézy Novákové také výraznou představitelkou českého emancipačního úsilí ve veřejné činnosti. Otázce boje za ženská práva zasvětila celý svůj život. Kromě toho, že se tato problematika pochopitelně objevila v jejích literárních dílech, realizovala Světlá snahu o lepší postavení žen i mimo své romány.

⁹ Srov. JURČINOVÁ, Eva. *Podobizny spisovatelek světové galerie*. Praha: J. Otto, 1929, s. 56.

¹⁰ Srov. ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*. Praha: Melantrich, 1980, s. 133.

¹¹ NERUDA, Jan. Český román vesnický a jeho tvůrkyně. *Naše listy*, 1869, č. 27, s. 1.

Spolu s Vojtěchem Náprstkem vyvíjela snahu o založení *Amerického klubu dam*, v roce 1865 byla činnost spolku projevem Karoliny Světlé oficiálně zahájena. Náplní spolku bylo především vzdělávání mladých dívek a charitativní činnost. Roku 1867 Světlá poprvé uveřejnila svoji stať *O vychování ženy* na stránkách časopisu *Květy* a snad vůbec poprvé zde osvětlila otázku ženské emancipace v českých kruzích.¹² V roce 1871 založila Světlá *Ženský výrobní spolek český*, jehož hlavní prioritou byla především příprava dívek na praktický život. Ve stejném roce se také významně podílela na založení přílohy časopisu *Květy – Ženské listy*.

Kromě emancipačních snah Světlá vynikala také svým národním cítěním a vlasteneckými snahami. Vlastenecké cítění v ní pravděpodobně začal budovat už její otec Eustach Rott, když svým dcerám na procházkách Prahou vyprávěl příběhy z české historie. Po revolučním roce 1848 začal také se svojí rodinou chodit do české společnosti a stýkat se s českými vlastenci. Další významnou úlohu ve vztahu Světlé k českému národu hrál její manžel Petr Mužák. Josef Špičák k tomu ve své monografii *Karolina Světlá* napsal:

„Od něho [Petra Mužáka] Johanka poprvé slyšela píseň ‚Kde domov můj?‘, která se jí neobyčejně zalíbila, od něho také slýchala o význačné pražské kavárně Fastrově a o vlastenecké společnosti, která se tam scházela, a jeho zásluhou poznávala znenáhla i všechny čelnější představitele tehdejší české literatury. Její nadšení pro českou vlast a národ získalo jí v Petru Mužákovi upřímného ctitele a Petr Mužák v ní také teprve plně probudil její uvědomělé češství.“¹³

Vlastní tvorbou se k českým vlastencům přidala vlastně už uveřejněním své první povídky v almanachu *Máj*. Podle Oty Duba se k českému prostředí přihlásila i výběrem pseudonymu, pod kterým povídku uveřejnila: „Podpis Karolina Světlá byla manifestace, kterou se autorka odhlašovala od německého dívčího jména a současně přihlašovala k problematice českého

¹² Srov. HECZKOVÁ, Libuše. *Píšící Minervy: vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2009, s. 61.

¹³ ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá: studie s výběrem literárních vyznání, vzpomínek a korespondence K. Světlé a úvah o ní*. Praha: Melantrich, 1980, s. 24.

venkova.“¹⁴ Světlá však vlasteneckými tendencemi prodchnula všechny své romány a povídky, a stala se tak reprezentací národního cítění nejen pro své vrstevníky, ale i pro generace následující.

2. 2 Recenze

Literární kritika uveřejněná v dobových periodikách je zcela jistě jeden ze základních pramenů dobové reflexe děl Karoliny Světlé. Z recepčního hlediska je to nejdůležitější zdroj reflektující přijetí jejích děl čtenářským publikem. Dozvídáme se často o nákladu a prodejnosti vydaných děl i o překladech svědčících o jejich popularitě nejen u nás, ale i v zahraničí. Zajímavým faktorem je také množství periodik, ve kterých byla díla recenzována. Jejich spektrum je široké, od periodik zaměřených především na kulturu a zábavu až po seriózní literárněkritická periodika a politické deníky. Každá prozaická nebo upomínková práce Karoliny Světlé, ať už drobnější, či rozsáhlejší, byla v tisku reflektována. Převážná většina recenzí díla Karoliny Světlé hodnotila kladně, zejména v pozdějším období její tvorby lze však najít i kritiku negativní. Záměrem této kapitoly bude zmapovat a analyzovat literární kritiku týkající se děl Karoliny Světlé přibližně v průběhu tří desetiletí, od šedesátých do devadesátých let devatenáctého století, tedy do doby krátce před její smrtí v roce 1899.

Jan Neruda ve své recenzi novely *První Češka* z roku 1862 napsal: „Neváháme vysloviti, že ‚První Češka‘ jest nejzajímavější beletristickou knihou ze všech, které během posledních dvou let vyšly.“¹⁵ Ocenil zejména psychologickou prokreslenost postav a citlivé zpracování aktuálních dobových témat takovým způsobem, že novela nepůsobí příliš tendenčním dojmem. Neruda vysvětlil, že tendenčnost děl Karoliny Světlé má vyšší cíle – zaobírá se zpravidla „vznešenými myšlenkami“¹⁶, které se vždy zakládají na skutečných společenských poměrech. Zajímavá je zejména jeho poznámka k jazyku novely. Neruda kladně hodnotil důvěryhodné napodobení „květnaté, někdy až

¹⁴ DUB, Ota. *Karolina Světlá*. Liberec: Severočeské nakladatelství, 1975, s. 21.

¹⁵ NERUDA, Jan. *První Češka* in *Polemika s dobou*. Praha: Odeon, 1969, s. 233.

¹⁶ Srov. tamtéž.

biblické“ mluvy venkovanů, dovolil si však vytknout, že „něco ostřejších fakt by co přídavek k horování tomu, ostatně velmi poetickému, neškodilo.“¹⁷ Hodnotil-li Neruda Světlou s ohledem na *První Češku* a *Lásku k básníkovi* jako nadanou autorku mladé generace, shledal ji po vydání *Vesnického románu* a *Kříže u potoka* jako jednu z nejpovolanějších.¹⁸ Byl to právě on, kdo v jednom ze svých fejetonů spisovatelku označil za tvůrkyni českého vesnického románu a její díla současně postavil na roveň zahraniční literatuře. Ve zmiňované recenzi již zhodnotil psychologii postav jako mistrnou a vyzdvihl také zdařilé líčení prostředí a dramatickosti děje.¹⁹

Ve fejetonu z roku 1876 uveřejněném v *Národních listech* vyzdvihl Neruda vypravěčské dovednosti Světlé, dokonalou plastičnost a samozřejmě také národní cítění a ryzí češství jejích postav.²⁰ V otázce světovosti zde zašel ještě dál. Světlá byla ve své době obecně často srovnávána s francouzskou spisovatelkou George Sandovou²¹ vzhledem k idealizované tematice venkova a angažovanosti v otázkách ženských práv zcela pochopitelně. Neruda však konstatoval: „Nadána mohutnější plastikou, než měla sama Sandová, rovná se myšlenkou a citovou hloubkou duchu svět nyní fascinujícího Turgeněva.“²² Zde je patrné, že Neruda nejenže Světlou považoval za světovou spisovatelku, ale troufl si přímo tvrdit, že je v jistém ohledu dokonce talentovanější než celosvětově uznávaná francouzská prozaička. Srovnáním s Turgeněvem také nepřímou vyjadřuje, že Světlá byla dokonce schopna rovnat se i mužským osobnostem evropské literární scény co do kvality i popularity.

Podobně jako Neruda i Hálek ve své recenzi uveřejněné v časopise *Květy* vyzdvihl *Vesnický román* především v souvislosti s plastičností postav a perfektním vykreslením rysů národního charakteru. Ocenil však také

¹⁷ NERUDA, Jan. První Češka in *Polemika s dobou*. Praha: Odeon, 1969, s. 233.

¹⁸ Srov. NERUDA, Jan. Český román vesnický a jeho tvůrkyně. *Naše listy*, 1869, č. 27, s. 1.

¹⁹ Srov. tamtéž.

²⁰ Srov. NERUDA, Jan. Nové spisy. *Národní listy*, 1876, č. 240, s. 1.

²¹ Problematice vlivu Sandové na české autorky druhé poloviny 19. století se mimo jiné věnuje také Jana Vraiová ve své monografii *Uminěnkyně dobra Sofie Podlipská*. Vraiová zde v souvislosti s inspirací Sandovou u Karolíny Světlé odkazuje spíše na žánrovou blízkost jejich děl a upozorňuje na výraznější paralelu Sandové s Podlipskou (srov. VRAJOVÁ, Jana. *Uminěnkyně dobra Sofie Podlipská: kapitola z dějin literárního midcultu 19. století*. Praha: Akropolis, 2017, s. 136–137).

²² NERUDA, Jan. Nové spisy. *Národní listy*, 1876, č. 240, s. 1.

zpracování problematiky náboženské, společenské a filozofické. Dokonce konstatoval, že: „Vesnický román můžeme směle nazvat nejen nejpůvabnější snad povídkou literatury české, ale jednou z nejkrásnějších prací novelistické literatury vůbec.“²³

Románu *Kříž u Potoka* se Hálek věnoval ve své recenzi z roku 1869. Kromě „pravdivosti postav“ a „mistrného zpracování“ povídky se zde zabýval také nákladem románu v Matici lidu a vkládal zde víru ve spisovatelčiny literární schopnosti, když uvedl:

„Co se Matice lidu týká, může se s jistotou tvrditi, že celý letošní náklad (16.000) co nevidět bude rozebrán, poněvadž nyní při třetí knize již jest snad přes 12.000 členů. Číslo to jsou zajisté výmluvná, avšak počet ten jest posud přece jen malý a nebyl by přílišným, kdyby se zpateronásobil!“²⁴

Hálek tedy nejenže ocenil spisovatelské hodnoty Světlé, ale jak dokládá tento úryvek, byl si také pevně jistý spisovatelčinou popularitou v řadách široké veřejnosti, alespoň co se týče nákladu jejich nejznámějších románů. K této skutečnosti je však nutné přistupovat poněkud obezřetně s přihlédnutím k faktu, že Světlá a Hálek byli, stejně jako většina ostatních vlastenecky smýšlejících spisovatelů, blízcí přátelé, a proto může být zmiňované Hálkovo tvrzení poněkud nadsazené.

Již zmíněná otázka světovosti díla Světlé otevírá také další recenzi z roku 1873 z pera Františka Zákrejse, uveřejněnou v časopise *Osvěta*. V rubrice *Rozhledy osvětové* se Zákrejs zaobíral novelou *Společnice* a povídkami *O krejčíkově Anežce* a *Cikánka*, vydanými tou dobou v Ottově Knihovně národní. V úvodu této recenze rozporoval Zákrejs názor, že nemáme v české literatuře díla světové kvality, a jako příklad uvedl vedle Čelakovského, Kollára nebo Erbena také Karolinu Světlou. Vyložil zde také stručně obsah zmíněných děl a zvláštní pozornost věnoval zejména problematice ženských postav, prostředí a způsobu zpracování.

Zákrejs shledal reflexi ženské emancipace stavebním kamenem všech prací Světlé a interpretoval hlavní úlohu ženských hrdinek jako ideu

²³ HÁLEK, Vítězslav. *Květy*, 1868, roč. 3, č. 13, s. 102.

²⁴ HÁLEK, Vítězslav. Hlídka literární. *Květy*, 1869, roč. 4, č. 1, s. 7.

bojovnosti, nezlomnosti a mravní čistoty. Ženské postavy, ač často idealizované, byly podle něho tvořeny se zvláštní pečlivostí a se záměrem pojmut co nejširší škálu různých povah, ne vždy však kladných, a zasadit je do reálného prostředí českého venkova.

Právě v souvislosti s vesnickou tematikou zmínil Zákrejs i jazyk, jakým spisovatelka své příběhy podávala: „Její mluva je plyná, živá, dojemná i úchvatná, a zejména ve vesnických obrazech plná krásy a charakteristických obrátů, ano, snaha charakterisovat mluvou co nejúčinněji přibírá tu i vlnadné podoby dialektu.“²⁵ Právě jazyková stránka děl byla podle autora recenze jedním ze způsobů, jimiž se Světlá snažila závažnost témat v nich podaných odlehčit. Kromě jazyka to pak byl například humor nebo naivnost zpracování.

Zákrejsova recenze je však kromě několika málo výše zmíněných prvků spíše obecnou chválou spisovatelských zásluh Karoliny Světlé a pokusem o doložení soudobé české beletristické tvorby, která by se rovnala literatuře zahraniční. V tomto případě žánr vesnického románu v podání Světlé vnímá jako protiklad ke zpracování této tematiky George Sandovou.

Recenze pátého svazku *Spisů* Karoliny Světlé, uveřejněná v časopise *Lumír* v roce 1880, nevěnovala přílišnou pozornost analýze jednotlivých aspektů díla, ale spíše shrnula její tvorbu v obecné rovině. Anonymní autor sice v úvodu jmenoval povídky (*Ten národ, Okamžik a Frantina*), jež byly obsahem pátého svazku *Spisů* vydaného nákladem Grégra a Dattla²⁶, ale ve zbytku recenze se o nich již konkrétně nezmiňoval. Kladně hodnotil zpracování postav a jazykovou stránku jejich spisů. Co však na nich ocenil nejvíce, byla vlastenecká tendence, která prostupuje všemi jejími díly. Právě v souvislosti s vlasteneckým západem jejich postav autor napsal: „V tomto ohledu je Karolina Světlá první duší našeho národa, prvním jeho vůdcem, prvním řečníkem, ano, prvním jeho – mužem!“²⁷ Tento výrok můžeme považovat za důležitý s přihlédnutím k faktu, že na něj v průběhu dalších

²⁵ ZÁKREJS, František. Rozhledy osvětové. *Osvěta*, 1873, s. 155.

²⁶ Nakladatelství uvádím jmenovitě z toho důvodu, že současně s tímto nakladatelstvím vycházely sebrané spisy Karoliny Světlé také v Kobrově Národní bibliotéce, a mohlo by tak dojít k dezinterpretaci.

²⁷ Fejeton. *Lumír*. 1880, roč. 8, č. 27, s. 432.

desetiletí odkazují některé další recenze²⁸, a také z toho důvodu, že se jedná o jeden z prvních článků, který Světlou označil jako jednoho z nejhorlivějších vlastenců a nejlepších novelistů bez ohledu na pohlaví.

Totéž vydání pátého svazku *Spisů* bylo v roce 1880 reflektováno také v časopise *Květy*, v rubrice Rozhledy. Ačkoliv rozsahem je tato recenze přibližně stejně stručná jako ta dříve zmíněná, dozvídáme se z jejího obsahu více o zpracování povídek. V první řadě zde autor řadil díla Světlé k romantismu, zatímco z dnešního hlediska bývají její práce označované spíše jako idealistický realismus. Dále jasně zařadil povídky *Ten národ* a *Okamžik* mezi povídky tendenční – vlastenecké a sociální.²⁹ Ve způsobu jejich zpracování pak ocenil hlavně jazyk, jakým jsou napsány: „Snahy ty (tendenční) stlumočeny jsou slovy plamennými. Úchvatný způsob líčení duševního života, stupňující se místy v prorocký zápal [...] jest také hlavním půvabem těchto drobných prací.“³⁰ Povídka *Frantina* byla pak podle recenzenta jedním z největších děl spisovatelky, a to především z důvodu psychologie hlavní hrdinky, která je, stejně jako protagonisté dalších próz s ještědskou tematikou, vzdorovitá, zapálená, ale zároveň ryze ženská. Mimo již zmíněné obdivoval autor také pasáže líčící kraj a život v Podještědí a reálný základ povídky.

O dva roky později byla v Ottově laciné knihovně národní vydána povídka *Na bludné cestě*. Ihned po jejím vydání vyšla v časopise *Ruch* poměrně obsáhlá recenze této povídky od Františka Chalupy. Celý článek se stejně jako daná povídka nesl ve vlasteneckém duchu a je z tohoto důvodu třeba k jeho interpretaci přistupovat s vědomím jeho tendenčnosti. Chalupa Světlou hned v úvodu označil za jakousi syntézu národních snah charakterizovaných Jungmannem, Kollárem a Tylem.³¹ Vylíčil zde Světlou jako neúnavnou bojovnici za český národ, stavící se proti germanizaci českých škol. Postavil ji na piedestal soudobého českého kulturního života, což je pro

²⁸ Např. Karolina Světlá in *Besedy lidu*. 1898, roč. 6, č. 9, s. 105.

²⁹ Srov. Rozhledy v literatuře, umění a vědě. *Květy*, 1880, roč. 2, č. 11, s. 755.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Srov. CHALUPA, František. Na bludné cestě. *Ruch*, 1882, č. 7, s. 110.

nás jedním z dalších příkladů přesahu jejího vlivu z pole literárního na pole kulturní a politické.

Chalupa přiznal, že povídka *Na bludné cestě* je po stylistické, dějové a psychologické stránce jednou z těch slabších, ihned ale dodal, že je takto komponována záměrně, a to proto, že je psaná pro široké čtenářské publikum, včetně toho méně vzdělaného, pro které by mohla její umělecky cennější díla představovat příliš náročnou četbu.³² V závěru Chalupa povídku shrnul jako prostou a srozumitelnou, hodnou „co nejhojnějšího rozšíření i pro svoji tendenci, i z toho vztahu, že věnována jest ve prospěch Ústřední Matice školské.“³³

Neméně zajímavá je i jeho další recenze pro časopis *Ruch* z téhož roku, tentokrát jako reakce na vydání třetího svazku *Spisů* Karoliny Světlé v Kobrově Národní bibliotéce. Článek byl opět psán výrazně nacionálním tónem a stejně jako ten předchozí obsahuje několik odboček od reflexe vydaných *Spisů* směrem k problematice vydávání děl kvalitních vlasteneckých autorů nebo k otázce ženské emancipace.

Můžeme se tak dočíst o Chalupově nespokojenosti nejen s velikostí nákladu, ale také se čtenářskou reakcí. K výše zmíněnému Chalupa konstatoval, že hodnotná díla s vlasteneckou tematikou byla oproti konzumní literatuře vydávána jen velmi pomalu a čtenářské odezvy s ohledem na kvalitu těchto děl nebyly adekvátní, jelikož „pracím o mnoho slabším, pro literaturu někdy zcela bezvýznamným, dostává se hojného doporučení a kramářské reklamy.“³⁴ K právě vydaným *Spisům* Karoliny Světlé pak dodal: „Typograficky vypravena jest kniha jen obstojně a slaboučký papír, na kterém tisk proráží na druhou stranu, málo nás uspokojuje.“³⁵

V otázce emancipace Chalupa došel k závěru, že ačkoliv její prvopočátky v českém prostředí můžeme klást již do doby před působením Světlé, pojala ona tuto látku v nové perspektivě. Světlá se totiž ve svých románech a povídkách snažila vykreslit obraz ženy samostatné, vzdělané a

³² Srov. CHALUPA, František. *Na bludné cestě*. *Ruch*, 1882, č. 7, s. 110.

³³ Tamtéž.

³⁴ CHALUPA, František. *Spisy Karoliny Světlé*. *Ruch*, 1882, č. 32, s. 512.

³⁵ Tamtéž, s. 511.

národně uvědomělé. Vytvářela tak podle Chalupy jakousi literární premisu pro reálné uskutečnění těchto snah skrze reformu vzdělávacích ústavů pro mladé dívky, vedených v národním duchu a poskytujících kvalitní všestranné vzdělání.³⁶

Přímo k titulům zařazeným ve vydaných *Spisech* uvedl Chalupa pouze to, že patřily ke spisovatelským začátkům Světlé, a nelze tedy očekávat srovnatelnou kvalitu s jejími vrcholnými díly, ačkoliv byl zde již patrný její talent zejména pro kresbu postav a způsob vyprávění, a že v některých povídkách či novelách bylo již možné pozorovat prvky počínajícího realismu.³⁷

S dalšími recenzemi vybraných děl se můžeme setkat také v příspěvku Františka Bílého o soudobé moderní výpravné próze. Článek byl uveřejněn v *Osvětě* v roce 1882 a představoval jistým způsobem protiváhu k Chalupovým recenzím z téhož roku, jelikož na rozdíl od nich zde již můžeme nalézt první známky negativní kritiky díla Karoliny Světlé, které se v rámci osmdesátých let 19. století pozvolna objevují i v dalších recenzích.

Bílý v úvodu ocenil přínos Světlé pro vlasteneckou literaturu psanou ženami a dodal: „Světlé v oboru výpravné prosy první z nich místo náleží kvalitou i kvantitou produkce její.“³⁸ Nadšeně také kvitoval volbu tematiky podještědského venkova, vyzdvihl hlavně *Kresby z Ještědí* pro jejich mistrnou kresbu morálně silných povah. Dále však věnoval pozornost povídkám a novelám, s jejichž zpracováním, zvláště pak ve *Skalákovi*, hrubě nesouhlasil. Bílému se nezamlouvalo především realistické, až naturalistické zpracování postavy Skaláka a k povídce uvedl následující:

„Jsou tu i odporné (postavy), jež neposkytují nic ethicky ani psychologicky ani estheticky zdravého, jako jest na př. bezstoudný a bezcitný opilec, zpustlec a posléze vrah Skalák. Povídka tato jest příklad upřílišného realismu v poesii.“³⁹

³⁶ Srov. CHALUPA, František. Spisy Karolíny Světlé. *Ruch*, 1882, č. 32, s. 512.

³⁷ Srov. tamtéž, s. 512.

³⁸ BÍLÝ, František. Nové písemnictví – výpravná prosa. *Osvěta*, 1882, roč. 12, č. 6, s. 567.

³⁹ Tamtéž, s. 568.

Bílý byl zastáncem názoru, že ač měly takové postavy zajisté také reálnou předlohu z prostředí podještědského venkova, nebyly hodny uměleckého zpracování. Na pomoc si pak vzal tezi profesora Jana Havelky, že je-li to možné, měl by autor vždy povídku zakončit radostně, nebo se alespoň vyvarovat vyústění v sebevraždu, protože v době „duševní rozháranosti“ potřebuje národ spíše „rozveselení a povzbuzení“, nikoliv příběhy tragické, či takové, které se nesou v pochmurném tónu neopětované lásky, nebo zlých pověr.⁴⁰ Ze stejného důvodu pak odsoudil také povídky *Lamač*, *Společnice*, *Cikánka* a *Krejčíkovic Anežka*. Naproti tomu povídce *Purkmistrovic Katynka* se dostalo v tomto článku vřelého přijetí. Bílý ji zde dokonce označil za jednu z jejích nejlepších prací, a to z důvodu humorného zpracování, které na čtenáře může působit nenuceným, povzneseným dojmem.⁴¹ Spokojen byl také s její upomínkovou prací nazvanou *Několik archů z rodinné kroniky* a jejím pokračováním, které shledal, zvláště z kulturního hlediska, zajímavou sondou do doby předchozích několika desetiletí, ale také umělecky cenným vypravováním. Nakonec Bílý věnoval pozornost toho času nově vydané povídce *Na bludné cestě*. Zde ocenil hlavně protiněmecké ladění povídky, které převládá nad stránkou milostnou, což Bílý vytýkal většině prací soudobé beletrie, avšak dovolil si drobnou výtku: „Při této práci K. Světlé ovšem moralizující stránka převládla nad poetickou.“⁴² Podle jeho mínění byl však na tomto místě daný prohrěšek odpustitelný, jelikož byla potřeba toto téma dostatečně propagovat.

Taktéž v další recenzi, vydané o čtyři roky později v *Literárních listech*, se objevily drobné výtky. Tentokrát se jedná o novelu *Poslední poustevnice*. Autor recenze H. G. Schauer sice Světlou ocenil za zpracování časových, náboženských a filozofických témat, kterým se podle něj soudobí beletristé povětšinou vyhýbali, na druhou stranu však shledal několik nedostatků v kompozici příběhu a v jeho dějové linii:

⁴⁰ Srov. BÍLÝ, František. Nové písemnictví – výpravná prosa. *Osvěta*, 1882, roč. 12, č. 6, s. 567.

⁴¹ Srov. tamtéž, s. 569.

⁴² Tamtéž, s. 570.

„Vadou zdá se nám, že spisovatelka opouští pojezdného po prvním jeho náběhu milostném, ač by z nutného pokračování jeho vyvinuly se konflikty umělecky velmi vděčné; příkře romantická jest láska letitého doktora z pouhého pohledu na hezké ruce ženy, jejížto tváře ani nespátřil, aniž jediného slova z úst jejích slyšel, a pak i záhadný pád stromu.“⁴³

Kromě výše zmíněného byl ale Schauer s novelou celkem spokojen, když konstatoval, že řadí tuto nejnovější práci Světlé na stejnou úroveň jako její největší díla, „máť cele jejich podobu a jejich tahy“⁴⁴, z nichž potom jmenovitě ocenil témata lásky, vlastenectví a romantiky.

Neméně zajímavá je z hlediska kritiky také reflexe povídky *V hložinách*, která vyšla v roce 1887 v Kabinetní knihovně. První recenze z téhož roku, uveřejněná v *Literární hlídce*, příloze *Národních listů*, byla ještě poněkud skromná. Bohuslav Čermák v ní tradičně shrnul hlavně děj povídky a její provedení zhodnotil pouze několika řádky, na kterých vyzdvihl především povedenou kresbu ještědského koloritu – postav, krajiny, zvyků a pověr, okrajově pak také psychologii postav a svěží ráz povídky.⁴⁵

O něco rozsáhlejší byla o několik měsíců mladší recenze v *Literárních listech*, jejíž celkové vyznění bychom mohli hodnotit jako kladné. Autor recenze, podepsaný pouze jako „Č.“, obdivoval způsob, jakým Světlá ve svých dílech zpracovává látku s lidovou tematikou, a konstatoval, že kromě umělecké plní také úlohu etnologickou.⁴⁶ Zaujat byl také psychologií postav, zejména postavou Kiliána, u kterého vyzdvihl jeho realistické zpracování. Drobná výtky pak patřila pojetí postavy Kiliánovy ženy Moniky, která oproti realisticky založeným postavám Kiliána a Špulinky působí toporně a idealizovaně, a to zejména v závěrečné části, kdy u ní dochází k jakémusi osvícení:

⁴³ SCHAUER, Hubert Gordon. Přítel domoviny. *Literární listy*, 16. 7. 1886, roč. 7, č. 14, s. 223.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Srov. ČERMÁK, Bohuslav. V Hložinách. *Literární hlídka. Národní listy*, 1887, roč. 27, č. 302, s. 5.

⁴⁶ Srov. Č. V hložinách. *Literární listy*, 1887, roč. 9, č. 1, s. 12.

„A právě v tomto skutečně psychologickém ponětí povahy Kilianovy vidíme hlavní ozdobu této zajímavé povídky. Kilian jest skutečným člověkem z masa a krve, kdežto žena jeho již více jest osobou zidealizovanou, jejíž konečné rozhodnutí pak spisovatelka líčí jako osvícení ducha svatého.“⁴⁷

Příkrým protikladem k těmto dvěma zmíněným recenzím, shledávajícím toto dílo jako poměrně zdařilé, je pak obsáhlá kritika v recenzi Václava Kubíčka, otisknuté následujícího roku v *Hlídce literární*. Kubíček byl v první řadě krajně nespokojen právě se zpracováním postav, ke kterému se předchozí recenze stavěly naopak kladně. Postavu Moniky označil nejen za idealizovanou, ale také neženskou a „nikoli normální“.⁴⁸ Z tohoto důvodu shledal také mravní ideu vyřčenou v závěru povídky jako neplatnou. Nekoresponduje totiž s předchozím jednáním postavy a nelze ji ani prakticky ověřit v dalším pokračování příběhu, protože právě smířením na základě tohoto „mravního osvícení“ povídka končí.⁴⁹ Zde by se mohlo zdát, že Kubíček pouze rozpracoval negativní aspekty týkající se idealizace postavy Moniky, které byly povídce vytčeny už v recenzi předchozí. V té však autor, v protikladu k postavě Moniky, hodnotil zbytek hlavních postav, zejména Kiliána, kladně. Kubíček byl ale nespokojen i s dalšími postavami. Nelíbilo se mu, že ani jedna z dalších dějově důležitých postav není pro čtenáře sympatická: „*Kilian, jeho otec Obořil, Špulinka, jsou povahy, jež nevzbudí ve čtenáři ani jiskry sympathie, což nelze nepokládati za vadu, a to značnou.*“⁵⁰ Kubíček tím pravděpodobně neměl na mysli, že by všechny postavy v díle měly být výlučně sympatické, tyto však podle něj vzbuzují takový odpor, že kvůli nim čtenář nakonec knihu odloží bez zájmu o děj, který podle autora recenze čtenář „jen z musu dočítává“.⁵¹ V této souvislosti se pak odvolal na Goetheho postavy, které nebyly sice vždy kladné, ale byly obecně tvořeny tak, aby se s nimi čtenář mohl alespoň částečně ztotožnit a zcela ho neodpuzovaly od dalšího čtení. Kubíček pak dokonce v této části upustil od důkladné analýzy

⁴⁷ Č. V hložinách. *Literární listy*, 1887, roč. 9, č. 1, s. 12.

⁴⁸ Srov. KUBÍČEK, Václav. V Hložinách. *Hlídka literární*, 1888, roč. 5, č. 8, s. 242.

⁴⁹ Srov. tamtéž.

⁵⁰ Tamtéž, s. 243.

⁵¹ Srov. tamtéž.

postav a vysvětlil, že by to považoval za „zneužívání vkusu a trpělivosti čtenáře“.⁵²

Místo toho se tedy Kubíček přesunul ke kompozici povídky, která je podle něho také nedostatečná, a ačkoliv se děj řídí podle jisté osnovy, vykazuje silné znaky nepřirozeného vývoje, který na čtenáře působí nuceně. Tomuto nepřirozenému dojmu podle Kubíčka také pomáhá jazyková stránka, která je kvůli vytríbenému stylu více znakem spisovatelčiny intence než realistickým odrazem jazyka ještědských obyvatel.

Celkově potom Kubíček zhodnotil povídku pouze jako zdařilý pokus začínajícího autora a vysvětlil si to tak, že se autorka pravděpodobně vrátila k některým ze svých raných prací a snažila se je přetvořit do podoby alespoň částečně odpovídající uměleckému očekávání.⁵³

V témže roce hodnotil povídky *V Hložínách* a *Jitřenka* také F. V. Vykoukal v časopise *Osvěta*. Ten byl k povídce již opět poněkud shovívavější, vyčítal sice, podobně jako ostatní, postavě Moniky míru strojenosti a nepřirozenost jejího vývoje vzhledem k jejímu počátečnímu chování, avšak našel v povídce také ocenitelné aspekty.

Jedním z nich je psychologické zpracování postav. Právě tento aspekt je podle Vykoukala typickým rukopisem spisovatelky, kterým dosahuje jejich jedinečnosti a uvěřitelnosti. Autor zde vysvětlil, že bez pozorného sledování psychologie jejích románových hrdinů se mohou některým čtenářům tyto postavy jevit jako strojené a bezduché.⁵⁴ Ocenil také povahopisné a etnologické detaily, které dotváří barvitost příběhu.

Společným rysem všech recenzí povídky *V Hložínách* byla tedy výtku vůči postavě Moniky, jejíž charakterový obrat v závěru díla působí vzhledem k jejímu dřívějšímu vykreslení nepřirozeně, a kazí tak dojem celkového vyznění. Až na Kubíčkovu recenzi se všichni kritici také shodli na kladném hodnocení postavy Kiliána, který je podle nich zachycen velmi realisticky a jehož postava je důkladně a umně zpracována po stránce psychologické.

⁵² Srov. KUBÍČEK, Václav. *V Hložínách*. *Hlídky literární*, 1888, roč. 5, č. 8, s. 242.

⁵³ Srov. tamtéž, s. 244.

⁵⁴ Srov. VYKOUKAL, František Vladimír. *Nové písemnictví*. *Osvěta*, 1888, roč. 18, č. 2, s. 188.

Zajímavým oživením a poučným prvkem je podle zmíněných recenzí (vyjma Kubíčkovy) také líčení venkovských zvyklostí a způsobů, které mohly na tehdejšího čtenáře z městského prostředí působit téměř jako jakási kulturně historická sonda. Naopak Kubíčkovu recenzi z *Hlídky literární* pak vzhledem k jejímu jednostranně negativnímu vyznění a její ostré kritice můžeme označit za první, která hodnotí dílo Karoliny Světlé výrazně negativně.

Dále následovaly dvě recenze povídky *Škapulíř*. Obě pochází z roku 1889 a obě jsou stejně stručné. Jak Klen, tak Vyhlídal v nich v převážné většině shrnuli děj povídky a její reflexi věnovali pouze několik vět, zvláště pak Vyhlídal, jehož shrnutí si zde dovolím citovat:

„Jak ze stručného obsahu vysvítá, název Škapulíř méně knize sluší. Povahopisy, až na Kvidonův, jsou pravděpodobny. Názor Selenin o manželství (str. 111) není katolický. Spis pěkně se čte.“⁵⁵

Klen označil název povídky za spíše náhodný než důvodný. S Vyhlídalem se shodl také v reflexi postav, a navíc upozornil na autorčinu snahu podat výběrem a charakteristikou postav obraz sociální, národnostní a emancipační.⁵⁶ Zdůraznil také aspekty romantismu ve vztahu knížete Lidkova a Seleny a vytknul povídce rozsáhlé dialogy a reflexi citových pohnutek hlavních postav, které jsou podle něj zbytečné a pro čtenáře unavující.⁵⁷

Následovalo několik recenzí věnovaných upomínkovým pracím Karoliny Světlé. *Upomínkám* se v recenzi v *Hlídce literární* z roku 1888 věnoval J. P. Šlechta. Recenze je poměrně stručná, uvádí obsah povídky, zmiňuje důležitost spisu jako kulturně-historické sondy a řeší i otázku českého vzdělávání, zvláště pak žen. Šlechta tuto práci shledal zajímavým obrázkem minulých desetiletí, která soudobému čtenáři poskytovala možnost nahlédnout do období, kdy se teprve formovalo národní vědomí české společnosti, a zároveň apelem na vzdělávání českých žen a literární tvorbu ženám určenou.⁵⁸

⁵⁵ VYHLÍDAL, Jan. Přítel domoviny. *Hlídka literární*, 1889, roč. 6, č. 11, s. 335.

⁵⁶ Srov. KLEN, Oldřich. Přítel domoviny. *Literární listy*, 1889, roč. 11, č. 1, s. 13.

⁵⁷ Srov. tamtéž.

⁵⁸ Srov. ŠLECHTA, J. P. Libuše. *Hlídka literární*, 1888, roč. 5, č. 6, s. 178–179.

Podobně viděla smysl memoárové práce Karoliny Světlé i kritika knihy *Z literárního soukromí*, uveřejněná v *Literárních listech* v roce 1897 pod iniciály F. J. V. Autor považoval práci za důležitou opět zejména kvůli reflexi kulturně-společenského života dané doby a jmenoval zde také výčet známých postav české společnosti, o kterých se spisovatelka v knize zmínila. Vnímal ji také jako zdroj informací o genezi jejích literárních děl:

„[Z literárního soukromí] jest nejcennějším příspěvkem ku genezi literární činnosti jedné z nejzasloužilejších našich žen, poskytujíc spolu hojně zajímavých zpráv o společenských a literárních poměrech své doby i o jednotlivých osobách v ní vynikajících.“⁵⁹

V závěru recenze autor uvedl, že ačkoliv nesouhlasí se všemi myšlenkami a názory v knize podanými, považuje přesto tuto práci za důležitou a pozoruhodnou a její vydání schvaluje.⁶⁰

Téměř stejné vyznění měla také anonymní recenze téže práce ve *Zlaté Praze* z následujícího roku, v níž autor navíc zmínil pouze fakt, že v poslední době vycházely práce Světlé už jen velice zřídka a těžko si probíjovávají cestu k mladší generaci, která už se povětšinou vůči této literatuře vymezovala.⁶¹

Informace o genezi jejích děl a významných osobnostech té doby považoval za hlavní přínos této práce pro literární historii také F. V. Vykoukal v recenzi ve *Světozoru*, rovněž z roku 1898. Autorku označil jako „bojovnici za vzdělání žen“ a jednu z nejvýznamnějších českých autorek, která zasluhuje trvalé místo v literární historii.⁶²

Jako zcela jedinečnou vylíčila práci *Z literárního soukromí* i další recenze z roku 1898, tentokrát v časopise *Besedy lidu*. Nejmenovaný autor se s již zmiňovanými recenzemi shodl v hodnocení díla jako významného zdroje informací o genezi autorčiných děl a o literární společnosti předchozích let. Ve spojitosti s jednotlivými v knize jmenovanými osobnostmi pak ocenil hlavně jejich zpracování, které ve čtenáři vyvolává dojem živosti zmiňovaných postav.

⁵⁹ F. J. V. *Z literárního soukromí*. *Literární listy*, 1897, roč. 19, č. 12, s. 204.

⁶⁰ Srov. tamtéž.

⁶¹ Srov. Karolina Světlá: *Z literárního soukromí*. *Zlatá Praha*, 1898, roč. 15, č. 11, s. 132.

⁶² Srov. VYKOUKAL, František Vladimír. *Z literárního soukromí*. *Světozor*, 1898, roč. 32, č. 22, s. 261.

Spolu s líčením autorčiných osobních zážitků z Podještědí pak zmiňované aspekty pokládal za něco, co z knihy dělalo v té době ojedinělou a významnou práci.

Recenze se kromě spisu *Z literárního soukromí* zaobírala také obecnými aspekty tvorby Karoliny Světlé. Autor zde zmínil oblíbenost autorky pramenící z literárního zpracování vlasteneckých tendencí, kterým podle něj dají čtenáři větší přednost než politickým agitacím, a to zejména díky způsobu vyobrazení postav. Podle jeho teze byla mezi čtenáři její díla oblíbená zejména z důvodu, že autorka volila povahy s typicky českými rysy, se kterými se čtenáři mohli snadněji ztotožnit, ať už to byly postavy z venkova, nebo z prostředí městských salónů a šlechtických sídel. Těmto postavám pak Světlá zpravidla vnukla nějaký vyšší ideál mravní nebo národní a vybavila je bojovností a odhodláním pro tyto myšlenky, což mělo na čtenáře zase jistý výchovný dopad. Kromě snah vlasteneckých a edukativních recenze ocenila také sociální stanovisko spisovatelky, která prostřednictvím svých prací stála vždy na straně utlačovaných:

„[...] téměř veškeré její spisy projednávají poměr utiskovaných ať jednotlivce ke společnosti, ať celého národa, ať ducha myslícího a nespokojeného k tak zvanému řádu světovému, a v tomto boji staví se naše spisovatelka sympatiemi svými vždycky na stranu oněch nuzných, ubíjených a pohrdaných.“⁶³

Autor recenze tak vlastně obdivoval hlavně tendenční prvky jejího díla, ačkoliv je takto specificky nikde v recenzi neoznačil. Kromě již zmíněného považoval za ukazatel popularity jejích děl také vydání jejích spisů hned ve třech nakladatelstvích a překlady děl, zejména, avšak ne výlučně, do jazyků slovanských. V neposlední řadě recenze zdůrazňuje obsáhlost autorčina působení. Kromě množství vydaných literárních prací vzpomenu autor také různé články a další příspěvky, často nepodepsané, které dohromady

⁶³ Karolina Světlá. *Besedy lidu*. 1898, roč. 6, č. 9, s. 105.

s praktickou činností, například založení *Ženského výrobního spolku*, tvořily rozsáhlou oblast spisovatelčina působení.⁶⁴

Výběr výše uvedených recenzí představuje pouze vzorek dobové časopisecké reflexe. Při svém bádání jsem k analýze vybrala pouze recenze, které zásadním způsobem zprostředkovávají výpověď o dobovém pohledu na tvorbu Karoliny Světlé. Mezi recenzemi uveřejněnými v nejrůznějších dobových časopisech nalézáme také několik takových, jež se zcela nebo z větší části zabývaly obecnou charakteristikou díla Karoliny Světlé, popřípadě odbíhaly k jiným tématům souvisejícím s její prací. Kritice jednotlivých děl v nich však bylo věnováno buď velmi málo prostoru, nebo vůbec žádný. Převážná většina dobové kritiky se však obecně soustředila na několik aspektů tvorby Karoliny Světlé, které se opakovaly také ve výše zmíněném výběru recenzí.

Jedním ze zásadních okruhů, zmíněných téměř ve všech recenzích, byla psychologie postav. Tomuto prvku spisovatelčiny tvorby se věnovaly již první dostupné recenze z let šedesátých od Jana Nerudy a Vítězslava Háška a byl v kritice reflektován až do přelomu století, tedy i v posledních recenzích vydaných krátce před autorčinou smrtí. V tomto ohledu se kritika shodovala na prvotřídním vykreslení psychologického profilu s důrazem na skryté motivy jednání postav. Zejména v pozdější době byl této oblasti v kritice vymezen velký prostor, důkazem toho jsou výše zmíněné recenze povídky *V Hložinách*, obzvláště pak části věnované postavám Moniky a Kiliána, které v řadách kritiky způsobily značný rozruch. Chalupa ve výše zmíněné recenzi z roku 1882 zase zdůraznil autorčin talent pro kresbu postav pozorovatelný již v jejích raných pracích. Mohli bychom tak konstatovat, že otevřete-li jakoukoliv dobovou recenzi díla Karoliny Světlé, dočtete se v první řadě o jedinečném talentu v podobě precizního vykreslení charakterových rysů a psychologické motivace činů postav.

V návaznosti na psychologický obraz se autoři recenzí také často zmiňovali o ženských hrdinkách, u kterých Světlá obratně vylíčila jejich

⁶⁴ Srov. Karolína Světlá. *Besedy lidu*. 1898, roč. 6, č. 9, s. 118.

vnitřní svět, a představila nám tak širokou škálu typologie ženských postav. Recenze pak zvláště obdivovaly skryté motivy sociokulturního jednání u jednotlivých hrdinek. Vnitřní svět autorčiných hrdinek byl ale pouze jedním z témat ženské otázky ve zmíněných recenzích. Často jsme se v nich také mohli setkat s problematikou emancipace a vzdělávání českých žen a dívek. Podle Zákrejse byla ženská otázka dokonce základním kamenem spisovatelčiny tvorby.⁶⁵ Množství zmíněných recenzí se také shodlo na tom, že Světlá podávala nový obraz pojetí české emancipace a ve svých dílech představila českou ženu jako vzdělanou, samostatnou a silnou osobnost, řídící se vždy podle mravního kodexu, který staví kolektivní morální hodnoty nad individuální potřeby. Taková žena vykonává úlohu jakési mravní ikony, naplňující vznešené ideály z oblasti vlastenecké, spirituální nebo sociologické.

Dostáváme se tak k oblasti recenzí reflektujících tendenčnost díla Karoliny Světlé. Z výše zmíněných příspěvků vyplývá, že Světlá byla ve své době považována za první dámu české vlastenecké literatury. Bývala zde přirovnávána k základním osobnostem národního hnutí (Čelakovský, Kollár, Jungmann a další) a byla také často vnímána jako bojovnice za český národ. Řadu z těchto projevů bychom dnes pravděpodobně označili za patetické, to však nic nemění na jejich serióznosti vzhledem k faktu, že tento styl byl v 19. století v psaném projevu naprosto běžný.

Ve způsobu adorace Karoliny Světlé se však objevuje jeden zajímavý úkaz. Reflexe jejího díla v časopiseckých recenzích do jisté míry odpovídala náladě ve společnosti a vytvářela jistou paralelu k sociokulturnímu vývoji české literární scény. Zatímco v šedesátých letech panovalo obecné nadšení z jejího díla, postupem času toto nadšení opadávalo a v osmdesátých a devadesátých letech se v recenzích postupně začínaly objevovat i první výtky, v lepším případě Světlá pouze plnila očekávání v podobě lepšího průměru prozaistické tvorby. Tento úkaz lze vysvětlit zcela logicky. V šedesátých a sedmdesátých letech tvořilo ještě vlastenecké úsilí jeden ze základních prvků české literatury. Postupně se však do popředí dostává realismus a idealizující

⁶⁵ Srov. ZÁKREJS, František. Rozhledy osvětové. *Osvěta*, 1873, s. 155.

představy o českém národu ztrácí na popularitě. Samozřejmě i v díle Světlé najdeme realistické prvky a moderní téma mravní krize, v osmdesátých a devadesátých letech se však na literární scéně objevili autoři jako Zikmund Winter, Karel Václav Rais nebo z ženských autorek Teréza Nováková, kteří (jako kdysi Světlá) vnesli do české literatury novou perspektivu, nový způsob zpracování, a stali se tak jednoduše moderními a populárnějšími.

Kromě výše zmíněných témat, tvořících nejrozsáhlejší a také nejzajímavější složku dobových recenzí o Karolině Světlé, je také nutno zmínit často chválenou jazykovou stránku, etnologický přínos v podobě ještědských románů, dramatickosti děje a odkazy na světovou úroveň a problémy s nákladem jejích spisů.

2. 3 Dobové studie díla Karoliny Světlé

Za života Karoliny Světlé byly publikovány pouze tři rozsáhlejší studie zabývající se její tvorbou, avšak poskytují nám mnohem obsáhlejší a komplexnější analýzu jejích děl a je v nich také patrnější změna v dobovém přístupu k reflexi její tvorby než u recenzí analyzovaných v předchozí kapitole. Úkolem této části práce je tedy se zřetelem k výše zmíněnému analyzovat jednotlivé studie a zaměřit se zejména na jejich způsoby argumentace. Na úvod této kapitoly je ještě nutno dodat, že zatímco studie Chalupy a Novákové jsou plné nekritického obdivu ke spisovatelce, Čechova studie je mnohem propracovanější, analytičtější a kritičtější.

První zkoumaná studie pochází z pera Františka Chalupy. Ačkoliv byla sepsána a uveřejněna k příležitosti spisovatelčiných 50. narozenin, záměrně ji neřadím do následující kapitoly zpracovávající jubilejní časopisecké příspěvky, jelikož po obsahové stránce se od těchto článků podstatně liší a je spíše klasickou literární studií, o čemž kromě samotného podtitulu svědčí také její rozsah.⁶⁶ Sám Chalupa sice v úvodu tuto práci charakterizoval jako součást článků vydaných k příležitosti spisovatelčina jubilea, ale jako cíl své práce

⁶⁶ Studie vycházela na pokračování v osmi výtiscích, většinou o rozsahu dvě až tři strany na jednu část.

stanovil přehled autorčiných děl spojený s kulturně-sociálním rozborem a estetickou analýzou.

Následuje o deset let mladší práce Terézy Novákové z roku 1890.⁶⁷ Ačkoliv autorka v předmluvě k této knize konstatovala, že se nejedná o literárněvědnou studii, ale pouze o snahu zachytit umělecké a společenské působení Světlé, můžeme ji do této kapitoly bez obav zařadit. Nováková rozdělila svoji práci do tří částí: v první líčí život Karoliny Světlé od narození až do roku 1890, kdy byla studie vydána, ve druhé pojednává o jejích dílech a třetí část je věnována dobové recepci díla Světlé (Nováková tuto část nazvala *Česká veřejnost Karolině Světlé*). Pro potřeby naší práce je tedy tato studie obsahově stejně relevantní jako výše zmíněná práce Chalupova.

Třetí studií, kterou budu v této kapitole zkoumat, je kritická studie Leandera Čecha z roku 1891.⁶⁸ Podobně jako Nováková rozdělil i Čech svoji práci do tří hlavních oddílů – rozbor estetický, psychologický a sociologický – které navíc obsahují množství podkapitol. Na rozdíl od prvních dvou prací však v případě Čechovy studie není žádných pochyb o jejím žánrovém zařazení nebo literárně-vědném přínosu. Kvalitou i komplexitou zpracování znatelně vyčnívá nad výše uvedené. Kontrast v přístupu k reflexi díla Karoliny Světlé mezi Novákovou a Čechem komentuje také Ivo Říha ve své knize *Možnosti četby*. Zatímco Nováková podle něho reagovala na Světlou jako na ideál vlastenecké spisovatelky, Čechova studie je podle Říhy „přímou polemikou s takovými výrazy nekritického obdivu.“⁶⁹

Ponechám stranou biografické části studií, které nejsou pro tento výzkum relevantní, a zaměřím se na hlavní okruhy společné všem výše uvedeným pracím, ve kterých lze pozorovat rozdíly i společné znaky v reflexi díla Karoliny Světlé.

⁶⁷ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Karolína Světlá, její život a její spisy*. Praha: Spolek pro vydávání laciných knih českých, 1890.

⁶⁸ ČECH, Leander. *Karolína Světlá: kritická studie*. Brno: Hlídka literární, 1891.

⁶⁹ ŘÍHA, Ivo. *Možnosti četby: Karolína Světlá v diskurzu literární kritiky druhé poloviny 19. století*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, s. 12.

2. 3. 1 Rozdělení díla Karoliny Světlé

Při velkém množství a obsahové i žánrové pestrosti děl Karoliny Světlé, není systémové utřídění všech jejích spisů snadné. Pro jejich zkoumání a analýzu je potřeba tyto spisy roztrždit do menších celků, které lze poté důkladněji analyzovat.

U Chalupy a Novákové můžeme v tomto rozdělení pozorovat shodné rysy. Oba dva rozdělili díla Světlé po obsahové stránce v první řadě na díla s tematikou venkova, respektive Podještědí či Prahy, nebo měšťanského prostředí. Chalupa dále rozlišil práce zasazené do historicky vzdálených období prostoru staré Prahy, líčící probouzení vlasteneckých nálad na přelomu století (*Černý Petříček*, *Poslední paní Hlohovská*, *Jitřenka* aj.), práce ze soudobého pražského měšťanského prostředí (*Dvoji probuzení*, *Sestry*, *Zasnoubení* aj.) a spisy zpracovávající látku revolučního roku 1848 (*Tři chvíle*, *Z ovzduší barikád*). Vesnické romány potom rozdělil na mladší autorské období s rozsahovou i kvalitativní rozrůzněností (*Z Ještěda*, *Lesní panna*, *Sefka*, *Skalák*), psychologické drobnokresby (*Hubička*, *Námluvy*, *Přišla do rozumu*) a obsáhlejší a propracovanější novelistické práce (*Frantina*, *Nemodlenec*, *Kantůrčice*, *Vesnický román*, *Kříž u potoka*).⁷⁰

Nováková se s Chalupou dále shodla v rozřazení vesnických románů na větší a náročnější práce (*Vesnický román*, *Kříž u potoka*, *Frantina Nemodlenec*) a na menší povídky a črty (*Sefka*, *Skalák*, *Hubička*, *Námluvy* aj.). Do skupiny staropražských románů a povídek zařadila *První Češku*, *Poslední paní Hlohovskou* či *Černého Petříčka*, následovaly práce tendenční (*Na bludné cestě*, *Plevno*, *Z našich bojů*, *Miláček lidu svého ad.*). Do poslední skupiny zařadila spisy pro mládež a díla dotýkající se ženské otázky, spadají sem jak díla beletristická (*Láska k básníkovi*, *Vzátiší*, *Dvoji probuzení*, *Rozcestí* aj.), tak memoárové práce (*Upomínky*) a stati (*O vychování žen*).

Oba dva autoři však toto rozdělení popsali poněkud chaoticky. Po popisu vymezené skupiny následuje obsahový a estetický rozbor všech

⁷⁰ Srov. CHALUPA, František. Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. *Světlozor*, 1880, roč. 14, č. 12–17.

vyjmenovaných děl v chronologickém pořadí podle data vydání. Často se tak stane, že autoři v textu odbočují od tématu k dalším dílům vydaným v té které době, avšak nesouvisejícím s obsahovým vymezením dané skupiny. Zejména u Chalupy činí toto počínání text nepřehledným a nesouvislým, jelikož kromě analýzy jiných děl odbočuje od rozboru také k jiným tématům, jako například k nákladům a překladům děl Světlé nebo jejímu porovnání s George Sandovou a Boženou Němcovou.

Leander Čech na rozdíl od předchozích autorů rozdělil práce Světlé do tří časových úseků podle období tvorby. První etapu vymezil lety 1858 až 1866, tedy uveřejněním její první povídky *Dvoji probuzení* a vydáním povídky *Rozcestí* včetně. Díla spadající do tohoto období mají podle Čecha tyto společné rysy: nepropracovanost příběhu, nedostatečná kompozice a hledání formy⁷¹. Byla to podle něho doba „vření a kvašení“⁷², kdy si můžeme v tvorbě Světlé všimnout touhy zpracovat všechny otázky a témata, která v té době mladé autory oslovovala. Světlá, stejně jako ostatní soudobí mladí autoři, usilovala ve svých pracích o předložení idey o dokonalejším světě s veškerou mladickou naivitou a vášní, které způsobují ony výše zmíněné nedostatky po stránce formální. Už zde se však podle Čecha ukazují typické rysy její tvorby a souhrn témat, které se následně v různých variacích opakují ve veškeré její tvorbě.

Druhou etapu tvorby vymezil Čech vydáním novely *V zátiší*, tedy lety 1866–1878, respektive začátkem let osmdesátých. V tomto období vycházela její díla většího rozsahu a dokonalejší formy, patří sem tedy také její nejznámější romány vesnické. K tomuto Čech uvedl: „Pro Světlou jest to doba její umělecké výše, neboť nad díla napsaná v této době více se nepovznesla.“⁷³ Podotknul také, že ačkoliv sama Světlá o tomto svém období tvorby tvrdila, že látku čerpala ze skutečnosti a zpracovala ji tak, aby zachovala co

⁷¹ Srov. ČECH, Leander. *Karolina Světlá: kritická studie*. Brno: Hlídka literární, 1891, s. 16.

⁷² Srov. tamtéž.

⁷³ Tamtéž, s. 17.

nejpravdivější obraz o životě v Podještědí, i tyto její největší romány nesou znaky romantického idealismu.⁷⁴

Období od vydání výše zmíněné novely *V zátiší* až po vydání jejích posledních prací charakterizoval Čech jako etapu třetí. Právě novelu *V zátiší* klasifikoval jako mezník ve tvorbě Světlé, kdy se autorka začala ve svých dílech zabývat výlučně tématy tendenčními. Světlá se v nich snažila zpracovávat tendenční otázky, které v té době ve společnosti rezonovaly. Čech však k tomuto podotknul, že i v nich se autorka stále pohybuje v kruzích romantismu a že tato díla na rozdíl od skupiny předchozí pozbývají umělecké hodnoty.⁷⁵

Z výše uvedeného vyplývá, že způsob, jakým její díla dělili Chalupa a Nováková sice důkladněji mapoval obsahové rozlišení jejích děl, avšak vedl k poněkud chaotickému uspořádání všech jejích děl do těchto skupin s ohledem na chronologii jejich vydávání. Čechův způsob uspořádání na druhé straně přehledně charakterizoval povahu spisovatelčiny tvorby v jednotlivých obdobích s ohledem na jejich význačné rysy a zároveň popisoval i jejich obsahovou stránku, typickou pro tyto vymezené etapy, což čtenáři umožňovalo kompaktnější přehled o tvorbě Karoliny Světlé, stejně jako lepší orientaci v povaze těchto děl.

2. 3. 2 Psychologie a charakteristika postav

Již od prvních reflexí tvorby Karoliny Světlé lze sledovat pochvalné komentáře ohledně charakteristiky a psychologie postav.

Chalupa například ve své studii identifikoval autorský talent Světlé už v její první povídce *Dvojí probuzení*: „A nemohl práci této odepřít, ač dosud neurčitou, přece patrnou hloubku psychologickou.“⁷⁶ Vyzdvihoval také její provedení kresby postav ve srovnání s Boženou Němcovou a George Sandovou. V bohatém srovnání autorského stylu Němcové a Světlé mimo jiné

⁷⁴ Srov. ČECH, Leander. *Karolina Světlá: kritická studie*. Brno: Hlídka literární, 1891, s. 17-18.

⁷⁵ Srov. tamtéž, s. 19.

⁷⁶ CHALUPA, František. *Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. Světozor*, 1880, roč. 14, č. 10, s. 111.

uvedl, že přes zdařilou drobnokresbu vesnických postav u Němcové, shledává hrdiny románů Světlé ještě propracovanější.⁷⁷ Ve srovnání se Sandovou potom konstatoval, že ačkoliv jsou v díle Světlé patrné znaky jejího vlivu (především v raných povídkách), později Světlá Sandovou v „pravdivosti a přirozenosti“ postav dokonce předčila.⁷⁸

Chalupa psychologii postav Světlé celkově shledal jako jednu z největších předností její tvorby⁷⁹, vnímal ji jako nejdůležitější a nejvýznamnější aspekt ve skupině děl, která v rámci autorčiny tvorby vymezil jako psychologické drobnokresby.⁸⁰ Mezi těmito díly pak vyzdvihl hlavně *Námluvy*, které charakterizoval jako velmi zajímavou a důkladnou psychologickou studii⁸¹, a povídku *Přišla do rozumu*, která podle Chalupy „svojí propracovaností a psychologickou hloubkou přímo překvapuje.“⁸²

Dále Chalupa sledoval psychologii ženských hrdinek v díle Světlé a došel k závěru, že veškeré hlavní postavy Světlá psychologicky vykreslila jako mravní vzor, který má čtenáře (a především čtenářky) vychovávat a povzbuzovat k vyšším mravním cílům. Tento její mravní ideál pak podle Chalupy spočívá především v sebezapření a sebeobětování postav v zájmu vyššího dobra – zde Chalupa zmínil Evu z románu *Kříž u Potoka* a přirovnal ji dokonce k Sofoklově Antigoně:

„Není-li povaha Eviččina vznešenější než-li Antigonina, zajisté, že jest jí rovna. Antigoně velí svatá povinnost pochovati potupenou mrtvolu bratrovu. Evička volí vykoupiti cizí rod, na němž mstí se kletba nešťastné ženy, Antigonu stíhá smrt, úděl smrtelníků všech, ale muka Eviččina jsou

⁷⁷ Srov. CHALUPA, František. Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. *Světozor*, 1880, roč. 14, č. 11, s. 123.

⁷⁸ Srov. CHALUPA, František. Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. *Světozor*, 1880, roč. 14, č. 15, s. 172.

⁷⁹ Srov. CHALUPA, František. Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. *Světozor*, 1880, roč. 14, č. 17, s. 198.

⁸⁰ Viz kapitola 2.3.1 Rozdělení díla Karolíny Světlé.

⁸¹ Srov. CHALUPA, František. Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. *Světozor*, 1880, roč. 14, č. 16, s. 187.

⁸² Srov. tamtéž.

horší smrti desateronásobné. Po bok dceři královské postavila Světlá ženu z lidu českého s podobným úkolem vznešeným, královským.“⁸³

Teréza Nováková v souvislosti s ženskými postavami poukázala na jejich typizaci. Podle ní tak v dílech Světlé najdeme širokou škálu všech odstínů ženské povahy, od těch obdivuhodně silných a ctnostných až po ďábelské, z nichž každá tvoří specifický typ.⁸⁴ Obdivovala však také bohatou galerii postav mužských, z nichž vyzdvihla například Antoše, Ambrože, Skaláka, Nemodlence a další.⁸⁵

V románu *Kříž u potoka* sledovala Nováková polaritu v pojetí hlavních ženských postav: postava Józy jako mstitelky a postava Evy jako vykupitelky, která koresponduje i s polaritou dějiště – idylčnost mlýna v kontrastu proti tragičnosti a pochmurnosti domu Potockých.⁸⁶

Obecně se Nováková věnovala spíše obsahům a tematické rozrůzněnosti jednotlivých děl, ale psychologickou propracovanost a plastičnost postav hodnotila kladně téměř u každého díla. Stejně jako Chalupa je shledala jako jedny z autorčiných největších předností.

Zcela odlišně na psychologickou stránku děl Světlé nahlížel Leander Čech. Prohlašoval, že její romány nejsou psychologické v pravém slova smyslu, podle Čecha jsou povětšinou pouze historií lásky.⁸⁷ Láska je v jejich románech vždy hybnou silou všech věcí. Čech také tvrdil, že Světlá ve svých dílech vždy problém pouze předkládá, ale nikdy ho neřeší do hloubky:

„Tím postrádají spisy na filosofických problémech zbudované domnělé své hloubky, a málokdy kterýkoli problém dopodrobna propracujíce, nýbrž většinou jen s povrchu se ho dotýkajíce, mají ráz jedinečných historek neurčité povrchnosti, která [...] jen zakryta jest vznešeností obyčejně

⁸³ CHALUPA, František. Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. *Světlozor*, 1880, roč. 14, č. 17, s. 198.

⁸⁴ Srov. NOVÁKOVÁ, Teréza. *Karolina Světlá, její život a její spisy*. Praha: Spolek pro vydávání laciných knih českých, 1890, s. 62.

⁸⁵ Tamtéž, s. 63.

⁸⁶ Srov. tamtéž, s. 73.

⁸⁷ Srov. ČECH, Leander. *Karolina Světlá: kritická studie*. Brno: Hlídka literární, 1891, s. 49.

heroických povah, rozrušujícím líčením duševního jich utrpení a romantickým leskem líčení přírodních a krajinných.“⁸⁸

Čech charakterizoval lásku v dílech Světlé jako „slepou démonickou přírodní sílu, která se nedá ničím odvrátit“.⁸⁹ Konstatoval však, že láska je v díle Světlé vždy nahlížena pouze z kladné stránky. Nikdy se nejedná o zničující sílu, které by se všechno a všichni museli podřídít. Takovou úlohu v jejích dílech zastává povinnost a mravní síla hlavních hrdinek.⁹⁰

Charakteristice postav věnoval Čech celou kapitolu své studie, kde dopodrobna rozpracoval jejich dělení. Otázku tolikrát recenzemi připomínaného ryzího češství postav Světlé zde ponechal stranou a argumentoval tím, že Světlá ve svých dílech pracovala jen s velmi malým vzorkem českých postav proto, aby na ně čtenář mohl nahlížet jako na reprezentativní vzorek charakterizující specifika české povahy. Většina hlavních postav navíc pochází z venkovského prostředí, takže nelze mluvit o komplexní charakteristice české povahy napříč různými regiony a sociálními vrstvami.⁹¹

Čech dále představil svou teorii, na jejímž základě klasifikoval jednotlivé typy postav do různých skupin. Pracoval zde s typy rodovými, druhovými a individuálními, které představují abstrakci společných vlastností různých sociálních skupin. V závislosti na různé míře charakteristických vlastností rodových a druhových a na míře individuálnosti jednotlivých postav rozdělil Čech postavy románů Karoliny Světlé do skupin šlechticů, měšťanů, studentů, velkostatkářů, venkovanů a dalších. Důležitým zjištěním Čechova pozorování byl fakt, že idealizovanost postav Světlé, ať už u postav kladných, či záporných, ústí v jejich šablonovitost: „I kreslí pak lidi, jakými by měli býti, ne jakými by mohli býti a méně ještě, než jakými jsou.“⁹² Takové postavy jsou potom podle Čecha zbavené jakékoliv individuálnosti a plastičnosti, čímž ztrácejí svůj specifický národní ráz a tvoří typy postav, se kterými se můžeme

⁸⁶ ČECH, Leander. Karolina Světlá: kritická studie. Brno: Hlídka literární, 1891, s. 22.

⁸⁹ Srov. tamtéž, s. 54.

⁹⁰ Srov. tamtéž, s. 55.

⁹¹ Srov. tamtéž, s. 56.

⁹² Tamtéž, s. 82.

setkat v jakémkoliv díle zahraničních autorů. Přesto však Čech přiznal, že v dílech Světlé lze nalézt i postavy realistické, s jistými rysy národní povahy. Jsou to většinou u postavy druhořadé, které nemá Světlá tendenci idealizovat (Florik, Lukáš, Vendulka, mlynářka i stárek z Kříže u potoka, nebo loupežníci z Frantiny).⁹³

Hlavní postavy Čech pro jejich idealizovanost do těchto skupin nezařadil, ale posuzoval je obecně jako postavy hlavní, které se v dílech Světlé výše zmíněné klasifikaci vymykají, a naopak tvoří vlastní kategorii. V první řadě se Čech soustředil na hlavní postavy ženského pohlaví. Shodně s Chalupou a Novákovou shledal hlavní ženské postavy Světlé nosnou kostrou jejích děl, a to zejména z důvodu emancipačně-výchovného. Světlá podle něho tvořila a charakterizovala hrdinky svých děl tak, aby sloužily českým dívkám jako ideální vzor – předloha, kterou se mohou řídit a inspirovat: „Povznesení a zušlechtění české ženy bylo jí úkolem, jejích povídek ženy měly tedy být vzory, dle nichž česká žena se měla řídit, k jejichž výši aspoň přibližovati se měla.“⁹⁴ Z tohoto důvodu podle Čecha Světlá nejčastěji kreslila povahy obětavé, se silným smyslem pro povinnost a se schopností sebezapření v rámci vyššího dobra (rodina, národ, společnost). Hrdinky disponují silným morálním kodexem, jsou inteligentní, psychicky silné, vzdělávají se, zabývají se filozofickými a náboženskými otázkami a bojují za svobodu a rovnost všech lidí. Zajímavostí je i Čechova reflexe fyzického vzhledu ženských postav. Tvrdil, že zatímco duševně chudší postavy bývají až anticky krásné, mnohé hlavní hrdinky bývají obyčejného, někdy až ošklivějšího vzhledu, avšak v pravé chvíli „zkrásnějí“ zásluhou svých činů a své duševní hodnoty.⁹⁵

V problematice mužských charakterů u Světlé narážel Čech na častou výčitku, že její mužské postavy nejsou tak propracované a chvályhodné jako postavy ženské. S tímto postojem ale nesouhlasil a konstatoval, že v jejím díle je možno nalézt stejně bohatou škálu charakterů mužských, mezi nimiž se rovněž objevují postavy hrdinské, které by mohly sloužit za vzory (Ambrož,

⁹³ Srov. ČECH, Leander. Karolina Světlá: kritická studie. Brno: Hlídka literární, 1891, s. 83.

⁹⁴ Tamtéž, s. 84.

⁹⁵ Srov. tamtéž, s. 86.

Antoš). Shledává-li pak někdo, že i tak lze u Světlé pozorovat větší důraz a pozornost na postavy ženské, je to podle Čecha logicky vysvětleno vlastenecko-výchovnou intencí spisovatelky.⁹⁶

Autoři všech tří zkoumaných studií se tedy vesměs shodovali na nesporných kvalitách děl Karoliny Světlé, co se zpracování psychologie a charakteristiky postav týče, rovněž tak i na výjimečně zdařilé kresbě postav ženských, zejména v ohledu na jejich mravní zásady sloužící primárně jako emancipačně-výchovný prvek. Leander Čech však nevelebil tyto spisovatelské kvality Světlé tak bezvýhradně jako Chalupa a Nováková. Jeho přístup k analýze psychologie a charakteristiky postav byl mnohem systematictější a kritičtější než u výše zmiňovaných autorů. Jako zásadní problém či pochybení ve zpracování této problematiky označil u Světlé nedostatek konzistence. Na několika místech své studie zdůraznil, že se Světlá pouze zlehka dotýká dané problematiky, ať už psychologické, sociální, náboženské, nebo filozofické, ale hlouběji ji neřeší. V následující podkapitole navážu na psychologii postav reflexí již často zmiňované otázky mravní ideje, která v dílech Světlé souvisí s vlastenecko-výchovnou tendencí.

2. 3. 3 Mravní idea a vlastenecko-výchovná tendence

Silný mravní kodex a silné ženské postavy jsou u Světlé určujícím prvkem. V celé její tvorbě, ať už se jedná o romány, nebo kratší prozaické útvary, tyto dva rysy bezpečně najdeme. Je tedy zcela logické, že je nemohla opomenout ani kritika, ani autoři studií. Tyto tři atributy tvorby Světlé, totiž psychologie postav, mravní idea a vlastenecko-výchovná tendence, jsou natolik provázané, že je lze jen těžko samostatně analyzovat. Rovněž autoři tří zkoumaných studií je často zmiňovali ve vzájemné spojitosti. Již v předchozí podkapitole jsem se dotkla reflexe mravního ideálu hrdinek v dílech Karoliny Světlé v souvislosti s psychologií postav. V této podkapitole pak na tuto problematiku navážu v souvislosti s vlastenecko-výchovnou tendencí tak, jak ji vnímali autoři soudobých studií.

⁹⁶ Srov. ČECH, Leander. Karolina Světlá: kritická studie. Brno: Hlídka literární, 1891, s. 87.

František Chalupa i Teréza Nováková chápali tento aspekt tvorby Světlé především jako vnitřní touhu sloužit vlasti a české společnosti skrze výchovu mladých dívek a vedení k jejich mravní vznešenosti. Chalupa ve své studii na mravní ideál a vlastenecko-výchovnou tendenci upozorňoval vcelku často, dále pak tuto oblast autorčiny tvorby vyzdvihoval jako jeden z největších přínosů Světlé pro soudobou společnost. Tak například při rozboru povídky *Sestry* Chalupa vyzdvihl obětavost a šlechtnost hlavní hrdinky a předeslal, že na takové postavy narazíme ještě v mnoha dalších jejích dílech (zkoumaných v Chalupově studii). Dále pak vybídl čtenáře, aby si těchto rysů všímali pozorněji: „Kreslí [Světlá] nám postavy s mravní bezúhonností a dokonalostí, čehož ať všimnou si současníci bedlivěji!“⁹⁷ V oblasti tematiky probouzejícího se vlastenectví zase Chalupa vyzdvihl práce *Láska k Básníkovi*, *Na úsvitě*, *První Češka*, *Rozcestí* a *V zátiší* a komentoval je následovně: „Zevšad slyšíme hlasy volající: ‚Ženo zdokonaluj se!‘ ‚Važte si lidu a poučujte jej!‘ ‚Hleďte, abyste byli v dobrém dokonalými!‘.“⁹⁸ Podobných komentářů hodnotících etické a edukační snahy Světlé najdeme v Chalupově studii mnoho, nebudu je však na tomto místě všechny uvádět a přejdu rovnou k závěru Chalupovy studie, v němž konstatoval: „Chce ukázati ženám a dívkám našim, že samy toho dovésti mohou, aby nazývány nebyly slabými a povrchními.“⁹⁹

Jak jsem již nastínila výše, i Teréza Nováková sdílela názor, že Světlá se prostřednictvím mravních ideálů ženských postav snažila vychovávat čtenářstvo, a prospět tak vlasteneckým cílům. Mezi jinými zmínila Frantinu¹⁰⁰ nebo také postoj autorky k tehdy modernímu tématu „volné lásky“ v románu *V hložinách*, kde spisovatelka zastávala spíše roli starosvětské mravní autority.¹⁰¹ V reflexi tendenčních prací Nováková narážela právě na

⁹⁷ CHALUPA, František. Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. *Světozor*, 1880, roč. 14, č. 13, s. 148.

⁹⁸ CHALUPA, František. Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. *Světozor*, 1880, roč. 14, č. 14, s. 159.

⁹⁹ CHALUPA, František. Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. *Světozor*, 1880, roč. 14, č. 17, s. 198.

¹⁰⁰ Srov. NOVÁKOVÁ, Teréza. *Karolina Světlá, její život a její spisy*. Praha: Spolek pro vydávání laciných knih českých, 1890, s. 80.

¹⁰¹ Srov. tamtéž, s. 91.

vlastenecko-výchovnou tendenci, kterou Světlá často demonstrovala prostřednictvím mravního kodexu hlavních postav. Hovořila o ní však s tak zapáleným obdivem, že z dnešního hlediska zní tyto řádky spíše jako vyprázdněné oslavné fráze: „Na básničku těchto prací hodí se slova, jež Lucián v Plevnu vyslovuje: ‚Povstávám na pomoc národu českému, jenž jest ohrožený zmijí zrady, která se líhne v srdcích vlastních jeho dětí!‘.“¹⁰²

Ačkoliv Leander Čech s Chalupou i Novákovou v tomto ohledu v zásadě souhlasil, přistupoval k tomuto tématu opět poněkud kritičtěji. Jak už bylo řečeno v předchozí podkapitole, nepochyboval o tom, že hlavní intencí Světlé bylo prostřednictvím svých děl vychovávat a tvarovat mladou generaci žen a dívek a vštípit jim zejména zásady morální: „Mravní vznešeno tyto ženy její a následkem toho ženy vůbec činiti má základem světa tohoto.“¹⁰³ a vlastenecké: „Mimo to i národní neuvědomělost dívek a českých žen zavdává Světlé příležitost, aby i ctnosti a povinnosti vlastenecké učila české ženy [...]“¹⁰⁴ Byl však nespokojen s provedením, jakým se autorka tuto úlohu snažila splnit. Čech sice postavil díla Světlé nad zábavnou literaturu, ale zároveň dodal, že se nejednalo ani o vysoce kvalitní umělecké zpracování tendenčních témat.¹⁰⁵ Jako největší slabinu ve zpracování těchto otázek pak opět viděl přílišnou idealizaci a abstraktnost jejích postav:

„Koncepce její citelně postrádají bezprostřední názorné živoucnosti, měníce konkrétní osobnosti v abstraktní ideály, které od naprosté nadpozemskosti a netělesnosti vytrhuje nejlidštější pouto milostné vášně, ba i přenášejíce mnohdy těžiště na pouhý dialog logických důvodův a protidůvodův a postrádajíce i umělecké názornosti i patřičné vědecké hloubky ocitají se na prostřední cestě, které však zlatou nazvati nelze.“¹⁰⁶

Z výše uvedeného vyplývá, že v reflexi literárních děl Karoliny Světlé nelze striktně oddělit psychologii postav, vlastenecko-výchovnou tendenci a mravní ideál. Všechny tyto tři nejčastěji připomínané a analyzované aspekty

¹⁰² NOVÁKOVÁ, Teréza. *Karolína Světlá, její život a její spisy*. Praha: Spolek pro vydávání laciných knih českých, 1890, s. 136.

¹⁰³ ČECH, Leander. *Karolína Světlá: kritická studie*. Brno: Hlídka literární, 1891, s. 39.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 40.

¹⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 136.

¹⁰⁶ Tamtéž s. 94.

jejího díla jsou totiž pevně svázané dvěma hlavními tendencemi, a to sice tendencí emancipační a vlasteneckou. Chalupa, Nováková i Čech se tedy jednoznačně shodli na faktu, že primárním cílem Světlé bylo prostřednictvím svých děl vychovávat české ženy a dívky k samostatnosti, vzdělanosti, obětavosti a lásce k vlasti, a to zejména za pomoci silného mravního kodexu, kterým by se měly řídit. Na rozdíl od Chalupy a Novákové pak Čech našel v prostředcích, jakými se Světlá tohoto ideálu snaží docílit, také jisté nedostatky. Za největší z nich označil jistou mělkost, s jakou Světlá problémy prezentuje, ať už se jedná o výše zmíněné aspekty, nebo otázku sociální, či filozofickou (týká se zejména tendenčních prací). Světlá podle Čecha nikdy nenabízí analýzu a důkladné rozřešení dané problematiky, nýbrž ji čtenáři pouze předkládá a její rozuzlení pak nastává vesměs nahodile, nebo pomocí vnějších vlivů, které s daným problémem nijak nesouvisí.

2. 4 Jubilea a nekrology

Cílem této kapitoly je doplnit předchozí analýzu dobových recenzí a studií, a vytvořit tak celkový obraz dobového pohledu nejen na díla Karoliny Světlé, ale také na její celospolečenský a kulturní přínos v rámci druhé poloviny 19. století. Právě články upomínající na významná jubilea v životě autorky, a také nekrology nejlépe slouží k pochopení kultu Karoliny Světlé a celistvosti jeho obrazu.

Ve srovnání s dobovými recenzemi je tato skupina pramenů obsahově širší a komplexnější, co se týče témat, která byla určující pro celý tvůrčí život Karoliny Světlé. Autoři článků se zpravidla rozsáhle věnovali životu Karoliny Světlé od jejích dětských let přes spisovatelské začátky až po období její největší slávy. Světlou často vylíčili jako vzor dobové vlastenky, která i přes všechna úskalí a tlak německé části společenských kruhů zůstala zatvrzelou a pyšnou Češkou a která, jak dokládá následující ukázka z nekrologu v *Besedách lidu*, se svými díly i svou společenskou angažovaností stala pomyslnou matkou českému lidu: „Ne lítost a nářek, světlý její zjev provázej v lůno

záhrobní pouze žehnání a zbožný povzdech veliké její rodiny, celého národa, jemuž, sama bezdětná, byla matkou si sestrou nejvěrnější.“¹⁰⁷

Oproti dobovým studiím pak jubilejní články, a nekrology obzvláště, zobrazovaly Světlou jako ikonu – nekriticky a oslavně. Kromě článků vycházely při příležitosti jednotlivých jubileí také plakáty s podobiznou autorky, ilustrace zachycující důležitá místa spojená s jejím působením a v neposlední řadě básně oslavující její osobu.¹⁰⁸

Z dnešního pohledu můžeme konstatovat, že dobový tisk prezentoval Světlou hlavně se zřetelem k dobovým tendencím. Z již zmiňovaných životopisných částí je patrné, že autoři často vybírali ty úseky autorčina života, které demonstrovaly dobový obrázek oddané vlastenky, která přilnula k českému jazyku a národu i přesto, že se sama učila češtinu jako cizí jazyk.¹⁰⁹ Dobové tendence můžeme také pozorovat v oslavných částech příspěvků, kde se ke Světlé často odkazovalo ve spojení s vlasteneckou ideou:

„Uvažuje o tom bedlivě a spravedlivě, každý dospěti musí k tomu poznání, že Karolina Světlá jest v naší literatuře zjevem zářivým nejen jako spisovatelka skvělých vlastností ducha [...], nýbrž že jest i vznešeným vzorem veliké nadšené vše obětující lásky k vlasti, k rodné zemi a tomu lidu na ní žijícímu, zápasícímu, doufajícímu i trpícímu. Toto nadšené vlastenectví proniká a prosycuje každou knihu, každou črtu, vyšlou z požehnaného péra Karoliny Světlé, toto vlastenectví, tato láska byly knih těch kolébkou, životem a silou. Byly ohněm, v němž rozzhavlil se kov myšlénky, a byly i kladivem, jímž kov přiostrěn ve hrot a přibroušen v ostří stává se zbraní za statky naše nejdražší: náš jazyk a neoblomnou posilující víru v lepší budoucnost.“¹¹⁰

Dalším typickým tématem, kterým se jubilejní příspěvky a nekrology zabývaly, jsou samozřejmě díla Světlé. Z pochopitelných důvodů se však autoři v těchto útvarech tolik nezabývali jednotlivými aspekty ani obdobími její tvorby a často shrnuli postavy a prostředí jejích románů, stejně jako

¹⁰⁷ Karolina Světlá. *Besedy lidu*, 1899, roč. 7, č. 24, s. 278.

¹⁰⁸ *Světlozor*, 1880, roč. 14, č. 9.

¹⁰⁹ Srov. KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. Karolina Světlá: list do našich světlých upomínek. *Osvěta*, 1880, č. 3, s. 189.

¹¹⁰ Literatura. *Světlozor*, 1890, roč. 24, č. 14, s. 168.

kompozici a styl, na několika řádcích: „Zde ovívá nás svěží, ale drsný vzduch horský. Vše je tu mocno, pohnuto. Povahy velkolepé, které odvažují se až i na zápasíště myšlének světových a směle řeší problémy náboženské a sociální.“¹¹¹ Pokud se však zabývali některou stránkou jejích děl podrobněji, byly to kresby jejích postav. Pisatelé těchto článků nejčastěji odkazovali na postavy Světlé v souvislosti s jejich plastičností a realistickým způsobem ztvárnění a zaměřovali se zpravidla na venkovské postavy z Podještědí. K této problematice se obšírněji vyjádřil například Karel Václav Rais, který ve svém fejetonu k šedesátým narozeninám spisovatelky psal o obrovské popularitě Karoliny Světlé mezi lidmi v Podještědí. Doložil ji rozhovorem se svým spolužákem ze studií, který z této oblasti pocházel. Konstatoval, že téměř všechny postavy ve svých vesnických románech a povídkách Světlá vykreslila na základě příběhů, které jí o nich vyprávěli tamější obyvatelé, a že tuto práci provedla tak zdařile a realisticky, že čtenáři doslova vyvstávají před očima, přičemž mnozí ještědští rodáci pak dokonce v jednotlivých dílech reálné postavy z příběhu poznávají.¹¹² Několik autorů v souvislosti s ještědskými romány také odkazovalo na srovnatelnou kvalitu Světlé a George Sandové v oblasti kresby venkovských postav.

Zajímavým detailem, který se ve zkoumaných textech objevuje, je také odkaz na problémy s vydáváním sebraných spisů Světlé. Například Karel Eichner v týdeníku *Beseda učitelská* vyčetl čtenářům, že ačkoliv se spisy Světlé začaly vydávat již několikrát, přestaly následně vycházet pro nedostatek odběratelů.¹¹³ J. Kosina v časopise *Posel z Prahy* z nedostatku odběratelů vinil hlavně dámské čtenářstvo:

„Avšak pro nedostatek účastenství – stydno nám to vysloviti – hlavně u obecnstva dámského, musilo od podniknutí tohoto upuštěno býti po vydání prvního sešitu. Tenkrát napsal V. Hálek českým dívkám

¹¹¹ EICHNER, Karel: Božena Němcová a Karolina Světlá: Několik slov k jejich letošním dnům narození. *Beseda učitelská*, 1880, roč. 7, č. 8, s. 101.

¹¹² Srov. RAIS, Karel Václav: Karolina Světlá. *Národní listy*, 1890, roč. 30, č. 52, s. 1.

¹¹³ Srov. EICHNER, Karel: Božena Němcová a Karolina Světlá: Několik slov k jejich letošním dnům narození. *Beseda učitelská*, 1880, roč. 7, č. 8, s. 102.

několik slov na pamětnou, kteráž aby opět a opět čtena byla, z té duše vřele si přejeme.“¹¹⁴

Eliška Krásnohorská, na straně druhé, i přes několikanásobně větší rozsah svého příspěvku toto téma zcela opominula a naopak upozornila na popularitu Světlé i za hranicemi výčtem překladů jejích děl do několika evropských jazyků.¹¹⁵

Obecně lze tedy říci, že z jubilejních příspěvků a nekrologů na čtenáře dýchá hlavně oslavný patos velebící Karolinu Světlou jako národní ikonu a jednu z nejpřednějších žen nejen české literatury, ale také kulturně-sociálních kruhů. Vedle toho pak tyto články často přinášely chronologický průřez autorčinou tvorbou doplněný o biografické údaje a výtku české společnosti, zvláště pak její dámské části, za nedostatečný zájem o spisy Světlé a nedostatek uznání její práce.

Vše, co bylo v této kapitole zmíněno, dokresluje dobový obraz o Karolíně Světlé a jejím vnímání ze strany literární obce a zprostředkovaně i širší veřejnosti. Ve své době byla Světlá jednou z ikon národní hrdosti, a to zejména z důvodu tendenčnosti svých děl, která s ohledem na soudobou kulturně-politickou situaci vyhovovala dobovým parametrům literární scény.

¹¹⁴ KOSINA, Jaroslav: Karolina Světlá. *Beseda učitelská*, 1879, č. 71, s. 1.

¹¹⁵ Srov. KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. Karolina Světlá: list do našich světlých upomínek. *Osvěta*, 1880, č. 3, s. 200.

Závěr

Cílem práce bylo charakterizovat roli Karoliny Světlé v prostředí české literatury druhé poloviny 19. století se zřetelem k reflexi jejího díla soudobou literární kritikou, sekundárně pak i širokou veřejností.

Jak demonstrují předešlé kapitoly, literární tvorba Karoliny Světlé byla ve své době velmi dobře přijímána. Její romány byly čteny a oceňovány širokým publikem, ať už to byly pražské salónní novely, romány z Podještědí, nebo vlastní memoáry. O oblíbenosti a důležitosti spisovatelky svědčí reakce jejích současníků, hrdost ještědského lidu na „jejich“ Karolinu Světlu, množství článků připomínajících kulatá autorčina jubilea a nakonec také množství a rozsah nekrologů po spisovatelčině smrti, které dokládají její popularitu.

Analýza dobových recenzí jasně ukázala, že Karolina Světlá se do pozice zásadní ženské autorky druhé poloviny 19. století prosadila téměř bezprostředně po svém vstupu na literární scénu. Ze zkoumání těchto literárněhistorických textů také vyplývá, že v okamžitém úspěchu Karolině Světlé výrazně pomohla silná dobová vlastenecká tendence a celková nálada ve společnosti. Spisovatelka zakomponováním vlasteneckých myšlenek do svých prací beze zbytku naplnila dobovou poptávku po ženské autorské figuře, povzbuzující český národ ve snaze posílit svoji pozici oproti německé části obyvatelstva. Začleněním výchovných a emancipačních snah do svých děl pak svou pozici v očích veřejnosti dokonale upevnila.

Analýza dobové recepce ale také ukazuje na oslabení této pozice částečně v 80., ale hlavně v 90. letech 19. století, kdy se v reflexi jejího díla začíná poprvé objevovat výraznější kritika a kdy v lepším případě bývají její práce hodnocené pouze jako očekávaný kvalitativní průměr. Tento jev opět souvisí s historickými okolnostmi. Konec 19. století představoval v českém prostředí nástup psychologického realismu a moderního tématu mravní krize a spolu s nimi také nové generace českých spisovatelů. Pozice české literatury byla navíc v té době již pevně zakotvena a nebylo nadále třeba do nových prací vlastenecká témata začleňovat.

To vše utvářelo celek, se kterým Světlá už nebyla schopná držet krok. Její snahy o modernizaci témat i provedení vyznívaly ploše a těžkopádně, čehož si všimla i dobová kritika. Nešlo však pouze o obsahovou stránku jejích prací, upadala i kvalita provedení. Zatímco v 60. a 70. letech odborná veřejnost vyzdvihovala excelentní vykreslení psychologie postav, dramatičnost a napínavost vyprávění nebo také kresbu koloritu ještědského venkova, v následujících dvou dekádách si všimla spíše nedotaženosti osnovy a fabule příběhů a nedostatečného propracování postav.

Na závěr je však nutno zdůraznit, že i přes kritičtější a střízlivější přístup k tvorbě Karoliny Světlé zůstala její pozice de facto neměnná. Z literárněhistorického hlediska se nesmazatelně zapsala do dějin české literatury jako tvůrkyně českého vesnického románu, horlivá bojovnice za vlast, výrazná osobnost ženského literárně-emanipačního hnutí a autorka s obdivuhodným citem pro kresbu povah s důrazem na mravní kodex ženských hrdinek. Toto jsou aspekty její tvorby, které jsou konstantně oceňovány literárními badateli od doby, kdy Johanna Rottová vstoupila na literární dráhu jako Karolina Světlá, až do dnešních dnů.

Anotace

Příjmení a jméno: Diana Urbanová

Fakulta: Filozofická fakulta

Katedra: Katedra bohemistiky

Obor: Česká filologie – Anglická filologie

Název práce: Dobová recepce díla Karoliny Světlé

Vedoucí práce: Mgr. Jana Vraiová, Ph.D.

Počet znaků: 87 297

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 68

Klíčová slova: Česká vlastenecká próza, Karolina Světlá, vesnický román, ženské autorky české literatury 19. století

Keywords: Czech patriotic prose, female author in 19th century Czech literature, Karolina Světlá, rural novel

Anotace: Bakalářská diplomová práce analyzuje dobové prameny zabývající se bezprostřední reflexí díla Karoliny Světlé. Práce se soustředí na čtyři hlavní zdroje zachycující dobovou reflexi – recenze, studie, články uveřejněné u příležitosti jednotlivých jubileí a nekrology. Zvláštní důraz je přitom kladen na zachycení dobového uvažování o Karolině Světlé se zřetelem k jejímu kulturně politickému vlivu.

Annotation: Bachelor thesis analyses historical sources referring to immediate reflection of Karolina Světlá's work. The thesis concentrates on four main sources containing contemporary reflections – reviews, studies, jubilee articles and obituaries. The emphasis is on interception of the contemporary thinking about Karolina Světlá with respect to her cultural-political influence.

Resumé

The main object of the thesis is to identify the role of Karolina Světlá in the perspective of 19th century Czech literature with particular attention to reflection of her work by contemporary literary critique as well as the general public.

As demonstrated in previous chapters, Světlá as an author was very well received in her time. Her novels were read and respected by the general public whether it was Prague parlour novels, works from Ještěd's or her own memoirs. The reaction of her contemporaries, the pride of Ještěd's people of 'their' Karolina Světlá, jubilee articles and the extension of obituaries following her death reflects the popularity and magnitude of her character.

Analysis of contemporary critique clearly demonstrated that Karolina Světlá gained the position of fundamental author of 19th century women literature almost immediately after her literary debut. The research also reveals that the strong literary patriotic tendencies and general atmosphere in society was of key importance to her immediate success.

Using the patriotic approach in her work, Světlá fulfilled the period demand for a women author, encouraging the Czech nation in its efforts to strengthen its position against the German part of society. By incorporating the educational and emancipatory themes into her work, she secured her position in the eyes of general public completely.

However, the analysis of contemporary reflection also indicates weakening of that position partially in 1980's, mainly in 1990's. In that time the articles display heavier criticism, and in better case, the reviewers only found her work satisfactory. This phenomenon is also related to the context of the period mentioned. The end of 19th century is related to the succession of the psychological realism and modern theme of the moral crisis in Czech literature and the incoming generation of new authors. Moreover, the position of Czech literature was already secured and there was no need to include the patriotic approach to the new works.

With regard to what was mentioned above, it is possible to say that Světlá was no longer able to comply with the new standards. Her attempts to modernize her writing had been unfortunate and the contemporary criticism noticed it. The content and construction of her work declined, and the critique found the character depiction and the outlines of the stories quite poor in comparison to her earlier novels.

However, in conclusion it is needed to say that the position of Karolina Světlá has remained basically unchanged to the present day. She went down to the literary history as the inventor of Czech rural novel, the ardent patriot, important character of Czech women emancipatory literature and as the author with excellent sense for character drawing, especially with respect to moral code of her women protagonists. These are the key aspects of her work, which has been critically acclaimed since the entering of Johanna Rottová on the literary path under the pseudonym of Karolina Světlá, to the present day.

Seznam literatury

Primární literatura

SVĚTLÁ, Karolina a ŠPIČÁK, Josef. *Povídky z Ještěda: výběr*. Praha: SNKLHU, 1956. Klub čtenářů.

SVĚTLÁ, Karolina a OTRUBA, Mojmir. *Z rodinné kroniky*. Praha: Československý spisovatel, 1980. Slunovrat. Malá řada.

SVĚTLÁ, Karolina. *Černý Petříček*. Praha: Nová osvěta, 1949.

SVĚTLÁ, Karolina. *Frantina*. V ČS 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1988.

SVĚTLÁ, Karolina. *Kantůrčice*. V Tribunu EU vyd. 2. Brno: Tribun EU, 2010. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-7399-173-9.

SVĚTLÁ, Karolina. *Kříž u potoka*. Praha: Československý spisovatel, 2018. ISBN 978-80-7459-169-3.

SVĚTLÁ, Karolina. *Nemodlenec*. Praha: Československý spisovatel, 1976. Slunovrat. Velká řada.

SVĚTLÁ, Karolina. *Poslední paní Hlohovská: román*. 6. vyd. Praha: Nová osvěta, 1949. Dílo Karoliny Světlé.

SVĚTLÁ, Karolina. *První Češka: z roku 1861*. Praha: Melantrich, 1975.

SVĚTLÁ, Karolina. *Skalák a jiné povídky*. 4. vyd. Praha: L. Mazáč, 1941. Světlá, Karolina: Sebrané spisy.

SVĚTLÁ, Karolina. *Vesnický román*. Brno: Tribun EU, 2008. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-7399-317-7.

SVĚTLÁ, Karolina. *Zvonečková královna*. 4. ilustr. vyd. Praha: Melantrich, 1950.

Prameny

BÍLÝ, František. Nové písemnictví – výpravná prosa. *Osvěta*, 1882, roč. 12, č. 6, s. 567–572.

Č. V hložíkách. *Literární listy*, 1887, roč. 9, č. 1, s. 12.

- ČECH, Leander. *Karolina Světlá (Obraz literárně-historický)*. Emil Šolc: Telč, 1908.
- ČECH, Leander. *Karolina Světlá*. (Kritická studie – Doplněný otisk z časopisu Hlídka literární). Brno: Hlídka literární, 1891.
- ČERMÁK, Bohuslav. V Hlozinách. Literární hlídka. *Národní listy*, 1887, roč. 27, č. 302, s. 5.
- EICHNER, Karel: Božena Němcová a Karolina Světlá: Několik slov k jejich letošním dnům narození. *Beseda učitelská*, 1880, roč. 7, č. 8, s. 101–102.
- F. J. V. Z literárního soukromí. *Literární listy*, 1897, roč. 19, č. 12, s. 204.
- Fejeton. *Lumír*. 1880, roč. 8, č. 27, s. 432.
- HÁLEK, Vítězslav. Hlídka literární. *Květy*, 1869, roč. 4, č. 1, s. 7.
- HÁLEK, Vítězslav. Hlídka literární. *Květy*, 1868, roč. 3, č. 13, s. 359.
- CHALUPA, František. Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. *Světozor*, 1880, roč. 14, č. 9, s. 102–103.
- CHALUPA, František. Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. *Světozor*, 1880, roč. 14, č. 10, s. 111–114.
- CHALUPA, František. Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. *Světozor*, 1880, roč. 14, č. 11, s. 123–126.
- CHALUPA, František. Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. *Světozor*, 1880, roč. 14, č. 12, s. 135–138.
- CHALUPA, František. Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. *Světozor*, 1880, roč. 14, č. 13, s. 147–150.
- CHALUPA, František. Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. *Světozor*, 1880, roč. 14, č. 14, s. 158–160.
- CHALUPA, František. Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. *Světozor*, 1880, roč. 14, č. 15, s. 171–174.
- CHALUPA, František. Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. *Světozor*, 1880, roč. 14, č. 16, s. 187–189.

CHALUPA, František. Karolina Světlá. Literární studie od Františka Chalupy. *Světozor*, 1880, roč. 14, č. 17, s. 195–198.

CHALUPA, František. Na bludné cestě. *Ruch*, 1882, č. 7, s. 110.

CHALUPA, František. Spisy Karoliny Světlé. *Ruch*, 1882, č. 32, s. 511–512.

Karolina Světlá. *Besedy lidu*, 1898, roč. 6, č. 9, s. 105.

Karolina Světlá. *Besedy lidu*, 1899, roč. 7, č. 24, s. 277–278.

Karolina Světlá: Z literárního soukromí. *Zlatá Praha*, 1898, roč. 15, č. 11, s. 132.

KLEN, Oldřich. Přítel domoviny. *Literární listy*, 1889, roč. 11, č. 1, s. 13.

KOSINA, Jaroslav. Karolina Světlá. *Posel z Prahy*, 1879, č. 71, s. 1.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. Karolina Světlá: list do našich světlých upomínek. *Osvěta*, 1880, č. 3, s. 189.

KUBÍČEK, Václav. V Hložinách. *Hlídky literární*, 1888, roč. 5, č. 8, s. 241–244.

MOKRÝ, Otakar. Karolina Světlá. Několik slov k padesátým jejím narozeninám. *Květy*, 1880, č. 2, s. 188–191.

NERUDA, Jan. Český román vesnický a jeho tvůrkyně. *Naše listy*, 1869, č. 27, s. 1.

NERUDA, Jan. Nové spisy. *Národní listy*, 1876, č. 240.

NERUDA, Jan. První Češka in *Polemika s dobou*. Praha: Odeon, 1969.

NOVÁKOVÁ, Teréza. *Karolina Světlá, její život a její spisy*. Praha: Spolek pro vydávání laciných knih českých, 1890.

RAIS, Karel Václav: Karolina Světlá. *Národní listy*, 1890, roč. 30, č. 52, s. 1.

Rozhledy v literatuře, umění a vědě. *Květy*, 1880, roč. 2, č. 11, s. 755–756.

SCHAUER, Hubert Gordon. Přítel domoviny. *Literární listy*, 16. 7. 1886, r. 7, č. 14, s. 223.

Literatura. *Světozor*, 1880, roč. 14, č. 9, s. 168.

Světozor, 1890, roč. 24, č. 14, s. 168.

ŠALDA, František Xaver. Karolina Světlá a Jan Neruda. *Národní listy*, roč. 51, 5. a 12. 11. 1911.

ŠLECHTA, J. P. Libuše. *Hlídka literární*, 1888, roč. 5, č. 6, s. 178–179.

VYHLÍDAL, Jan. Přítel domoviny. *Hlídka literární*, 1889, roč. 6, č. 11, s. 335.

VYKOUKAL, František Vladimír. Nové písemnictví. *Osvěta*, 1888, roč. 18, č. 2, s. 188–191.

VYKOUKAL, František Vladimír. Z literárního soukromí. *Světlozor*, 1898, roč. 32, č. 22, s. 261.

ZÁKREJS, František. Rozhledy osvětové. *Osvěta*, 1873, s. 153–156.

Sekundární literatura

DUB, Ota. *Karolina Světlá*. Liberec: Severočeské nakladatelství, 1975.

FOŘT, Bohumil. *Fikční světy české realistické prózy*. Praha: Akropolis, 2014. ISBN 978-80-7470-078-1.

HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. Praha: ARSCI, 2007. ISBN 9788086078717.

HECZKOVÁ, Libuše. *Píšící Minervy: vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2009. Mnemosyne. ISBN 978-80-7308-282-6.

JURČINOVÁ, Eva. *Podobizny spisovatelek světové galerie*. Praha: J. Otto, 1929.

LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, 2008. Česká historie, sv. 4. ISBN 9788071069638.

LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8.

LIŠKOVA, Věra. *Ke komposici a k povaze díla* In POHORSKÝ, Miloš. Československa akademie věd, Praha 1961.

MACHALA, Lubomír; GALÍK, Josef; GILK, Erik a kol. *Panorama české literatur I*. Praha: Knižní klub, 2015. Universum. ISBN 978-80-242-4818-9.

MAZLOVÁ, Věra. *Karolina Světlá: Kříž u potoka: Literárně estetický rozbor*. Vydání I. Praha: Jos. R. Vilímek, 1946. Hlasy.

MOLDANOVÁ, Dobrava. *Na písčítých půdách: české spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2011. ISBN 978-80-86781-17-4.

PÁLENÍČEK, Ludvík. *Karolina Světlá, bojovnice revoltující*. Praha: Práce, 1949. Profily.

ŘÍHA, Ivo. *Možnosti četby: Karolina Světlá v diskurzu literární kritiky druhé poloviny 19. století*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. ISBN 978-80-7465-035-2.

ŠPIČÁK, Josef a SVĚTLÁ, Karolina. *Karolina Světlá: studie s ukázkami z díla*. Praha: Svobodné slovo, 1962. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti.

ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá: Stud. s výběrem lit. vyznání, vzpomínek a korespondence K. Světlé a úvah o ní*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1966.

ČERVENKA, Miroslav. *Čtenář jako výzva: výbor z prací kostnické školy recepční estetiky*. Brno: Host, 2001, Strukturalistická knihovna. ISBN 80-86055-92-2.

VRAJOVÁ, Jana. *Umíněnkyně dobra Sofie Podlipská: kapitola z dějin literárního midcultu 19. století*. Praha: Akropolis, 2017. ISBN 978-80-7470-148-1.